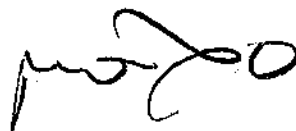

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δ Ι Π Λ Ω Μ Α Τ Ι Κ Η

Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Των σπουδαστριών : ΜΠΑΓΡΑΜΙΔΟΥ ΑΝΝΑ

ΑΝΔΡΙΤΣΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΣΙΣΜΑΝΗ ΑΝΝΑ

Θ Ε Μ Α : " ΔΙΑΖΥΓΙΟ κ' ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΔΟΥΒΗ

ΠΑΤΡΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ '85

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	902
----------------------	-----

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Στην τριετή φοίτησή μας στη σχολή Κοινωνικών Λειτουργιών μας δόθηκαν πολλές εμπειρίες και ερεθίσματα για ανάπτυξη δραστηριοτήτων στον τομέα της εργασίας μας.

Στο πλαίσιο της θεωρητικής μας ενασχόλησης έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο διαζύγιο χωρίς όμως να δοθεί έμφαση στις επιπτώσεις του διαζυγίου στο παιδί της σχολικής ηλικίας.

Έτσι αισθάνομαστε τις γνώσεις μας ανεπαρκείς. Ελπίζουμε ότι η επεξεργασία ενός τέτοιου θέματος θα μας δώσει την ευκαιρία να γνωρίσουμε απόψεις ειδικών έτσι ώστε να ενημερωθούμε περισσότερο για τις επιπτώσεις του διαζυγίου στο παιδί της σχολικής ηλικίας, καθώς και για τις επιπτώσεις στα παιδιά λόγω της απουσίας της πατρικής εικόνας από την οικογένεια.

Σκοπός μας δεν είναι να εξαντλήσουμε το θέμα σε πλάτος αλλά να κάνουμε μια έρευνα με την οποία θα δεξιάσουμε ποιες είναι οι επιπτώσεις του παιδιού στην τρυφερή παιδική ψυχή και πόσο επηρεάζει την ομαλή φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού.

Ελπίζουμε ότι η εργασία μας θα βοηθήσει τους μετέπειτα σπουδαστές της Σχολής μας δίνοντάς τους πληροφορίες για το θέμα σχετικές χρήσιμες για την πρακτική τους άσκηση αλλά και για την άσκηση του επαγγέλματός του Κοινωνικού Λειτουργού. Μετά την αποφοίτησή τους από τη Σχολή.

Κ ε φ α λ α ι ο Α.

Τι είναι διαζύγιο - ιστορική ενημέρωση

Ορισμοί και εισαγωγή: Ο γάμος μπορεί να λυθεί κατά 2 τρόπους: είτε με το διαζύγιο είτε με το θάνατο του ενός από τους συζύγους. Όταν λύεται ο γάμος όταν πεθάνει ο ένας από τους δύο ο συζύγους δεν το καθιερώνει ρητά καμιά διάταξη του νόμου αλλά βγαίνει από τη προσωπική φύση της συζυγικής σχέσης που βέβαια δεν μπορεί να μεταβιβασθεί στους κληρονόμους του ενός ή του άλλου συζύγου. Εξ' άλλου και τα άρθρα 1383 και 1384 του Α. Κ. θεωρούν αυτονόητη τη λύση του γάμου με το θάνατο του ενός από τους συζύγους.

Κάθε λύση του γάμου εφ' όσον ακόμα ζουν και οι δύο σύζυγοι μπορεί να ονομασθεί διαζύγιο. Αυτός ο ορισμός περιέχει μόνο το ελάχιστο όριο των στοιχείων που απαρτίζουν το θεσμό του διαζυγίου και γι' αυτό μπορεί με τη γενικότητα του να καλύψει κάθε ειδικότερη μορφή διαζυγίου όπως τη διαπλάθει ο νομοθέτης σε κάθε χώρα. Έτσι ο παραπάνω ορισμός θα ίσχυε όχι μόνο για τα δίκαια που καθιερώνουν το διαζύγιο με δικαστική απόφαση αλλά ακόμα και για τα δίκαια που θα αναγνώριζαν τα διαζύγια, με ήαλή συμφωνία των συζύγων χωρίς δικαστική απόφαση ή διαζύγια από τη θέληση του ενός μόνο συζύγου ή διαζύγια με δικαστικές πράξεις ή και αυτόματα διαζύγια από το νόμο.

Αν εντοπισθεί στο ελληνικό δίκαιο ο ορισμός θα μπορούσε να προστάξει περισσότερο περιγραφικές στοιχεία π.χ. ότι το διαζύγιο είναι η λύση του γάμου εφ' όσον ακόμα ζουν και οι σύζυγοι για ορισμένους λόγους που προβλέπονται από το Νόμο και ύστερα από δικαστική απόφαση. Η καθιέρωση του διαζυγίου

από το δίκαιο δεν είναι καθόλου αυτονόητη κάτω από την επίδραση της καθολικής εκκλησίας υπάρχουν ακόμα κράτη που αποκρούουν κάθε λύση γάμου εφ' όσον ζουν οι σύζυγοι. Σ' αυτά τα κράτη προβλέπεται μόνον η δυνατότητα ακύρωσης του θρησκευτικού γάμου από το αρμόδιο εκκλησιαστικό δικαστήριο που εδρεύει στο Βατικανό ύστερα από διαδικασία που διαρκεί και κοστίζει πολύ.

Προβλέπεται ακόμα ένας άλλος θεσμός που αναπλωρώνει κατά κάποιο τρόπο το διαζύγιο και δίνει κάποια διέξοδο στους συζύγους όταν η εξακολούθηση της συμβίωσης γίνεται αδύνατη. Πρόκειται για τον χωρισμό από τραπέζης και κοίτης που καταργεί την υποχρέωση για συμβίωση χωρίς να επηρεάζει τις άλλες υποχρεώσεις που απορρέουν από το γάμο (πίστη, διατροφή) και βέβαια χωρίς να επιτρέπει την τέλεση νέου γάμου.

Σε επίπεδο πιο ορθολογιστικό κινούνται μερικά επιχειρήματα πρόχειρης ψυχολογίας ή παιδαγωγικής όπως ότι η ανυπαρξία διαζυγίου αναγκάζει τους συζύγους να βρίσκουν τρόπους για την εξομάλυνση των διαφορών του ή ότι το συμφέρον των παιδιών επιβάλλει τη διατήρηση των αποτυχημένων γάμων αξιώνοντας υπομονή από τους συζύγους. Από την άλλη μεριά αντιτάσσεται ότι ο αποτυχημένος γάμος δημιουργεί καταστάσεις συχνά αφόρητες για τον έναν και για τους 2 και ότι καμιά μεταψυχική αρχή δεν μπορεί να δικαιολογήσει μια ισόβεια σκλαβιά του συζύγου δηλ. μια βαρύτερη προβολή της ατομικής τους ελευθερίας ή γενικότερα της προσωπικότητάς του. Όσο για το συμφέρον των παιδιών αυτό ούτε την τόση καταπίεση των γονέων μπορεί να δικαιολογήσει αλλά ούτε και εξυπηρετείται από τη διατήρηση του αποτυχημένου γάμου και της ψυχολογικά δηλητηριασμένης ατμόσφαιρας

που δημιουργεί ένας τέτοιος γάμος και επιτέλους για την πολιτεία ο γάμος είναι μια σύμβαση και κανένας συμβατικός θεσμός δεν μπορεί να ανακηρυχθεί αδιάλυτος όποιες συγγήνησες και αν δημιουργηθούν που θα επέβαλαν ή θα επέτρεπαν τη διάλυσή των.

Η Ιστορική ενημέρωση

Στο αρχαιότερο ελληνικό δίκαιο η παντοδυναμία του άνδρος δεν άφηνε χώρο για την ανάπτυξη του θεσμού του διαζυγίου και υπήρχε μόνο η δυνατότητα αποκομπής της γυναίκας από τον άνδρα.

Αντίθετα κατά το αττικό δίκαιο των κλασικών χρόνων διαμορφώνεται ή η δυνατότητα της γυναίκας να ζητήσει τη λύση του γάμου εφ' όσον ακόμα ζει ο άνδρας της με μια αίτηση " απολείψεως". Ο όρος "διαζύγιο" ή άλλος αντίστοιχος δεν ήταν γνωστός αν η λύση του γάμου γινόταν με πρωτοβουλία του άνδρος κείνταν απομπεύ, αν γινόταν με πρωτοβουλία της γυναίκας λεγόταν απόλειψις. Εκτός από την ορολογική διαφορά ο άνδρας ήταν ελεύθερος να διώξει τη γυναίκα του όποτε ήθελε χωρίς καμιά διαδικασία και κανένα τύπο (με μόνη κύρωση την υποχρέωση να επιστρέψει την προίκα) αντίθετα η γυναίκα έπρεπε να υποβάλει αίτηση στον επώνυμο Άρχοντα και να επικαλείται συγκεκριμένους λόγους που έκαναν αδύνατη τη συμβίωση με τον άνδρα της. Εξ άλλου αν οι σύζυγοι συμφωνούσαν να λύσουν το γάμο ήσαν ελεύθεροι να το κάνουν (συναινετικό διαζύγιο κατά την σύγχρονη προλογία). Ενώ και τρίτα πρόσωπα μπορούσαν να προκαλέσουν τη λύση του γάμου (π.χ. ο πατέρας της γυναίκας, οι μερικοί συγγεμείς του) στην τελευταία αυτή περίπτωση για να μην παντρευτούν αυτοί σαν επίκληροι.

Με το διαζύγιο η γυναίκα έφευγε από το σπίτι του άνδρα και εγύριζε στο σπίτι του πατέρα της έπαιρνε την προίκα της αλλά άφηνε τα παιδιά στον πατέρα της.

Στο ρωμαϊκό δίκαιο ο γάμος διακρινόταν σε CUM MONU ή SINE MONU ανάλογα με τον αν ο άνδρας αποκρούσε ή όχι εξουσία πάνω στη γυναίκα. Ο γάμος CUM MANU λυνόταν με περίπλοκες διαθε- πώσεις αρχικά μάλιστα μόνο με πρωτοβουλία του άνδρος. Αντίθε- τα ήταν πολύ εύκολη στο παλαιότερο δίκαιο η λύση του γάμου SINE MANU τη λύση αυτή μπορούσαν ελεύθερα να συμφωνήσουν οι σύζυγοι αλλά και ο κάθε σύζυγος με αυθαίρετη μονομερή ενέρ- γεια που μπορούσε να φέρει το αποτέλεσμα αυτό.

Περιορισμοί στην ελευθερία του διαζυγίου άρχισαν να μπαί- νουν κάτω από χριστιανικές επιδράσεις από την εποχή του Μ. Κων/νου μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας του κράτους στο Βυζάντιο. Ο ίδιος Θ Μ. Κων/νος δεν απαγορεύει ούτε το αυθαί- ρετο αλλά προβλέπει κυρώσεις κυρίως περιουσιακές για τον σύζυγο π.χ. χωρίζει χωρίς να υπάρχει σπουδαίος λόγος (π.χ. εις βάρος του άνδρος ο φόνος, η φαρμακεία και η τυμβωρυχία· εις βάρος της γυναίκας η μοιχεία, μαστροπέα). Κατοπινοί αυτοκράτορες θέσπισαν και άλλους πάγους διαζυγίου ή ελάφρυ- ναν τις κυρώσεις για το διαζύγιο χωρίς σπουδαίο λόγο ευκολεύ- οντας έτσι το διαζύγιο.

Το σύστημα δεν άλλαξε βασικά ούτε με την Νεαρό (Διάταξη) ΙΙ7 του Ιουστινιανού αλλά ούτε και με τις κατοπινές τροποποι- ήσεις της από τον ίδιο ή από άλλους αυτοκράτορες. Απαγορεύτη- κε μόνο το διαζύγιο ή κοινή συμφωνία των συζύφων και καθορί- στηκαν οι λόγοι που επιτρέπουν το διαζύγιο, χωρίς κυρώσεις για το σύζυγο που χωρίζει. Κατά το δίκαιο του Ιουστινιανού τέτοιοι λόγοι εις βάρος της γυναίκας ήταν αποσιώπιση συνω-

μοσίας κατά του βασιλιά, μοιχεία, επιβουλή της ζωής του ανδρός, γεύματα και μπάνια με άλλους άνδρες, διανυκτέρευση έξω από το σπίτι (εκτός αν η διανυκτέρευση έγινε στο σπίτι των γονέων της ή ήταν συνέπεια αποπομπής από τον άνδρα και δεν υπήρχαν γονείς για να καταφύγει η γυναίκα) μετάβαση σε θέατρα, σε ιπποδρόμια, η συμμετοχή σε κηνύγια χωρίς την έγκριση του ανδρός.

Λόγοι εις βάρος του ανδρός, ήσαν συνωμοσία κατά του βασιλιά, η παράλειψη καταγγελίας τέτοιας συνωμοσίας, επιβουλή της ζωής της γυναίκας, επιβουλή της σωφροσύνης της γυναίκας ή απόπειρα να την παραδώσει σε άλλους άνδρες, φεύτικη καταγγελία της γυναίκας για μοιχεία, μόνιμη σχέση με άλλη γυναίκα στο συζυγικό σπίτι ή και σε άλλο σπίτι παρά τις προτροπές συγγενών καταδίκη του ανδρός για μοιχεία λόγοι άσχετοι από υπαιτιότητα ήσαν σεξουαλική ανικανότητα του ανδρός, περιβολή του μοναχικού σχήματος αιχμαλωσία.

Κατοπινές εξελίξεις άλλωτε επέτρεπαν ή άλλωτε απαγόρευαν το συναινετικό διαζύγιο άλλωτε περιόριζαν τους λόγους διαζυγίου και άλλωτε τους τελικά από την κωδικοποίηση του Αρμενόπουλου ή έπειτα ίσχυσαν οι λόγοι διαζυγίου που είχε καθιερώσει ο Ιουστινιανός με μερικές προσθήκες από τον Λέοντα το Σοφό, όπως ότι λόγος διαζυγίου εις βάρος της γυναίκας ήταν η εκούσια έκτρωση και ότι λόγοι διαζυγίου χωρίς υπαιτιότητα ήταν η φρενοβλάβεια του ενός ή του άλλου συζυγίου.

Ως τον 12ο αιώνα διατηρήθηκε το σύστημα αυτό ο κάθε σύζυγος ήταν ελεύθερος να χωρίσει είτε υπάρχει είτε δεν υπάρχει λόγος διαζυγίου και χωρίς να απαιτείται προηγούμενη

δικαστική απόφαση απλώς αν χώριζε χωρίς να υπάρχει λόγος θα μπορούσε να υποστεί τις κυρώσεις που προβλέπονται γι' αυτήν την περίπτωση. Από το 19ο αι. και έπειτα άρχισε να επικρατεί το έθιμο ότι χρειαζόταν δικαστική απόφαση για να λυθεί ο γάμος με το διαζύγιο. Και οι λόγοι του ως εκείνη την εποχή είχαν μόνο την έννοια ότι απαλάσσαν από τις κυρώσεις για το διαζύγιο άρχισαν να θεωρούνται αποκλειστικοί λόγοι διαζυγίου χωρίς να συντρέξει κάποια από τις περιπτώσεις του νόμου το διαζύγιο ήταν πια αδύνατα.

Έτσι εφαρμόστηκαν οι διατάξεις των βυζαντινών αυτοκρατόρων κατά την τουρκοκρατία από τα εκκλησιαστικά δικαστήρια που είχαν τότε δικαιοδοσία δε θέμα του γάμου και διαζυγίου. Αλλά τα εκκλησιαστικά δικαστήρια της τουρκοκρατίας δεν έμειναν προσκολλημένα στις αυστηρές αντιλήψεις του Βυζαντινού δικαίου. Καθώς βρισκονταν κοντά στο φιλελεύθερο λαϊκό αίσθημα δεν εδίσταζαν να χορηγήσουν το διαζύγιο και σε περιπτώσεις κλονισμού του γάμου άσχετα από το ποιος φτάει για τον κλονισμό ως διαπιστωνόταν, ακατάλληλον αμοιβαίο μίσος κατά την έκφραση της εποχής εκείνης.

Στις συενώτερες αντιλήψεις του βυζαντινού δικαίου ξαναγύρισαν τα δικαστήρια μετά από την ίδρυση του ενώτερου ελληνικού κράτους όταν η δικαιοσύνη ξανάγινε λειτουργία της πολιτείας και τα δικαστήρια εφάρμοζαν τη Νεαρά ΙΙ7 του Ιούστινιανού με την παλιά περιπτωσιολογία για να κρίνουν πότε χορηγείται το διαζύγιο και πότε όχι. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε ως το 1920 οπότε άρχισε να ισχύει ο Νόμος 2228 που απαφόρευε γενικά το συναινετικό διαζύγιο απαίτησε δικα-

στική απόφαση για τη χορήγηση του καθόρισε με ακρίβεια τους ειδικούς λόγους διαζυγίου και εθέσπισε ένα γενικό λόγο το ισχυρό κλονισμό του γάμου από υπαιτιότητα του άλλου συζύγου. Ο Α.Κ. ρύθμισε το διαζύγιο στο άρθρο 1438 - 61 ακολουθώντας κατά βάση τις ρυθμίσεις του Νόμου, 2228/19820. Το δίκαιο του διαζυγίου άλλαξε ριζικά με το Ν. 1329/1983 που καθιέρωσε τους λόγους διαζυγίου το ισχυρό κλονισμό και τη συναίνεση των συζύγων.

2) Διαζύγιο και μορφές διαζυγίου

Για να ζητηθεί ένα διαζύγιο θα έπρεπε η αγωγή να βασίζεται σε ένα από τους ακόλουθους λόγους που μπορούσε να τους επικαλεσθεί όμως μόνο ο αναίτιος σύζυγος.

1) Μοιχεία 2) Διγαμία 3) Επιβουλή ζωής, 4) κακόβουλη εγκατάλειψη που κράτησε τουλάχιστον 2 χρόνια, 5) Ισχυρός κλονισμός της σχέσης του γάμου 6) Φρενοβλάβεια που κράτησε 4 τουλάχιστον χρόνια 67) Δέντρα, 8) Αφάνεια, 9) Σεξουαλική ανικανότητα που υπήρχε κατά την τέλεξη του γάμου και κράτησε 3 χρόνια και εξακολουθούσε να υπάρχει κατά τη μέρα που υποβλήθηκε η αγωγή.

Δυνατότητα να εκδοθεί επειδή και οι 2 σύζυγοι δεν μπορούσαν να ζήσουν πλέον μαζί και ήθελαν να χωρίσουν δεν υπήρχε.

Ήταν αναγκασμένοι με πολυδάπανη διαδικασία πολυμελές δικαστήριο, μάρτυρες κλπ. να αποδείξουν ότι και οι 2 ήταν υπαίτιοι, πράγμα που πολλές φορές απαιτούσε σκηνοθετημένες δίκες.

Η Ελλάδα εκσυγχρονίζεται στο θέμα του διαζυγίου καθιερώνοντας για πρώτη φορά 2 μόνο είδη διαζυγίου:

10.- Το συναινετικό

20.- Το διαζύγιο εξαιτίας του ισχυρού κλονισμού, της έγ-
γαμης σχέσης.

10) Το συναινετικό διαζύγιο εκδίδεται με απλή διαδικασία
σε μονομελές Δικαστήριο χωρίς να εξετάζονται μάρτυρες.

1) Ο δικηγόρος ή οι δικηγόροι των συζύγων καταθέτουν στο
δικαστήριο μια αίτηση διαζυγίου κοινή και για τους δύο συ-
ζύγους.

2) Οι σύζυγοι τη μέρα της πρώτης δικασίμου δηλώνουν αυτοπρο-
σώπως ή αν δεν θέλουν να παραστούν οι ίδιοι με τον δικηγό-
ρο τους την απόφασή τους για τη λύση του γάμου.

3. Για να βεβαιωθούν καλύτερα οι σύζυγοι ότι δεν μπορούν
να ζήσουν πλέον μαζί, ορίζεται μια δεύτερη δικασίμος που
πρέπει να απέχει από την πρώτη έξι τουλάχιστον μήνες για
να δηλώσουν πάλι οι σύζυγοι ότι επιμένουν στην απόφασή τους
για τη λύση του γάμου τους. Το διαζύγιο μπορεί να ζητηθεί
και από τον υπαίτιο για τον κλονισμό της έγγαμης σχέσης
σύζυγο και να εκδοθεί από το δικαστήριο χωρίς να χρειασθεί
να φέρει μάρτυρες ή άλλες αποδείξεις αρκεί και μόνο να έ-
χουν περάσει 4 χρόνια διάστασης ψυχικής ή πραγματικής. Δεν
θεωρείται ότι διακόπηκε η τετραετία αν κατά τη διάρκεια
της έγιναν κάποιες προσπάθειες από τους συζύγους επανασύν-
δεσης.

Ο Γάμος να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν
κατατεθεί η αίτηση του διαζυγίου. Αν υπάρχουν παιδιά πρέ-
πει οι σύζυγοι να καταθέσουν στο δικαστήριο τη συμφωνία
τους σχετικά με την επιμέλεια των παιδιών.

2ον) Το διαζύγιο για ισχυρό κλονισμό του γάμου.

Η διαδικασία που εκδίδεται είναι δυσκολότερη από τη διαδικασία του συναινετικού, αφού η κατάθεση της αγωγής γίνεται σε πολυμελές δικαστήριο και χρειάζεται να προσκομιστούν αποδείξεις και να εξετασθούν μάρτυρες.

ΣΕ ποιες περιπτώσεις εκδίδεται

Καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει οποτεδήποτε (σε όποιο χρόνο θέλει) το διαζύγιο επειδή ο γάμος του έχει κλονισθεί τόσο πολύ, ώστε η ζωή του να έχει γίνει αφόρητη από φταίξιμο του άλλου συζύγου ή και των δύο μαζί. Ο ενάγων δηλαδή εκείνος που ζητάει το διαζύγιο, μπορεί χωρίς πολύπλοκη διαδικασία ή άλλες αποδείξεις να υποστηρίξει και να γίνει δεκτό από το δικαστήριο ότι ο γάμος του έχει υποστεί ισχυρό κλονισμό, αν ο άλλος σύζυγος ήταν προηγούμενα παντρεμένος και ξαναπαντρεύτηκε χωρίς να βγάλει διαζύγιο, αν το εγκατέλειψε ή επιβουλεύτηκε τη ζωή του ή διέπραξε μοιχεία. Ο εναγόμενος δηλαδή ο σύζυγος κατά του οποίου στρέφεται η αγωγή, αν θέλει να μην εκδοθεί το διαζύγιο με βάση τους παραπάνω λόγους, θα πρέπει να αποδείξει με μάρτυρες ή άλλα στοιχεία ότι ουδέποτε διέπραξε αυτά για τα οποία τον κατηγορήσε ο ενάγων σύζυγος.

Φάσεις διαζυγίου

Η μέθοδος του διαζυγίου μπορεί να χωριστεί σε 3 φάσεις. 1) Στην αρχική φάση της οικογενειακής έντασης, 2) Η δεύτερη φάση κυριαρχημένη από την αντίπαλη νόμιμη μέθοδο, 3) Σταθεροποίηση της μετασυλλιακής φάσης.

Στην φάση της οικογενειακής πίεσης η συνεννόηση μεταξύ

γονειών αποτυχημένων, αρχίζουν να σχηματίζονται πατρικές συμμαχίες και αντίπαλοι τρόποι επικοινωνίας. Αιόμη ανεξάρτητα από τις δυσκολίες τους με έναν άλλο, οι γονείς συχνά θα συννενοούνται να προστατεύουν τα παιδιά τους όπως επιχειρούν να κρύψουν τις διαφορές τους. Ένα κομβώδες σημείο σ' αυτή τη φάση είναι ο αρχικός διαχωρισμός ή το αρχικό αίσθημα για διαζύγιο το γεγονός που είναι ένας κοινός λογαριασμός της αποτυχίας στην επίλυση οικογενειακών διαζυγίων.

Εξαιτίας των γονέων η μη ικανότητα να λύσουν τα οικογενειακά τους προβλήματα, η κοινωνία έχει προμηθεύσει μια μόνιμη μέθοδο που δίνει έμφαση στον τρόπο ενέργειας του αντιπάλου. Αυτή η μέθοδος επικρατεί στη δεύτερη φάση. Κατά τη διάρκεια της αρχικής νόμιμης μεθόδου που πηγαίνει, τα μέλη της οικογένειας, η πείρα τους, η αποξένωση, η μοναχικότητα και αλλάζοντας της ιδιωτικές συμμαχίες και τα συναισθηματικά υποστηρίγματα. Σ' αυτή τη φάση το κριτικό γεγονός είναι η πράξη από το διαζύγιο για τον εαυτό του. Για την θρυμματισμένη οικογένεια αυτή η δικαστική πράξη τοποθετούν το υπόδειγμα της ζωής για την επακολούθηση της φάσης του ταχυδρομικού διαζυγίου. Το τέλος του σημείου από την τρίτη φάση του ταχυδρομικού διαζυγίου δεν είναι καθαρά διατυπωμένο.

Στου παιδιού την κατοικία, η ρριστική οικογένεια, οι οικογενειακοί κανόνες και ευθύνες μπορεί να φθάσουν σε τόσες σπιτάδες αίτιες όπως κράτημα του σπιτιού χρηματοδότηση, ατομικοί επαγγελματικοί και ακαδημαϊκοί στόχοι και συνοχή φανερή της επικοινωνίας χωρίς την οικογένεια και με συστήματα εξωτερικής υποστήριξης, που χρειάζονται να είναι διευκρινισμένα.

θα μπορούσε να υπάρξει αποκατάσταση της εμπιστοσύνης έτσι ώστε οι κοινωνικές συναισθηματικές και προσωπικές ανάγκες των μελών της οικογένειας να είναι αναγνωρισμένες από την οικογένεια. Σ' αυτή τη φάση το παιδί του διαζυγίου μπορεί να αισθανθεί κυρίως και η ικανότητα στο να προλέγει και οι σχέσεις στις δύο οικογένειες που περιέχουν τους γονείς τους.-

Διατροφή επί διαζυγίου

Εφ' όσον ο ένας από τους πρώην συζύγους δεν μπορεί να εξασφαλίσει την διατροφή των υπό τα εισοδήματά τους ή την περιουσία του δικαιούται να ζητήσει διατροφή από τον άλλο.

1) Αν βρίσκεται σ' ηλικία ή κατάσταση υγείας που δεν του επιτρέπουν να αρχίσει να εργάζεται ώστε να εξασφαλίσει την διατροφή του.

2) Αν έχει την επιμέλεια ανηλίκου τέκνου και γι' αυτό το λόγο εμποδίζεται να εργασθεί.

3) Αν δεν βρίσκει σταθερή κατάλληλη εργασία ή χρειάζεται κάποια επαγγελματική εκπαίδευση (και στις δύο όμως αυτές περιπτώσεις για διάστημα όχι περισσότερο από τρία χρόνια από την έκδοση του διαζυγίου).

4) Σε κάθε άλλη περίπτωση όταν η εκδίκαση διατροφής επιβάλλεται από γόγους επιείκειας.

Η διατροφή προκαταβάλλεται σε χρήμα κάθε μήνα. Μπορεί όμως και να καταβληθεί "εφ' άπαξ" αν οι πρώην σύζυγοι συμφωνούν σ' αυτό εγγράφως ή με απόφαση του δικαστηρίου αν συντρέχουν ιδιαίτεροι λόγοι.

Η διατροφή μπορεί να αποκλεισθεί ή να περιορισθεί αν αυτό επιβάλλεται από σπουδαίους λόγους ιδίως αν ο γάμος

είχε μικρή χρονική διάρκεια ή ο δικαιούχος είναι υπάτιος του διαζυγίου ή προκάλεσε εκούσια την απορία του.

Το δικαίωμα διατροφής παύει αν ο δικαιούχος ξαναπαντρευτεί ή αν συζεί με κάποιον άλλον σε ελεύθερη ένωση. Παύει επίσης με θάνατο του υπόχρεου ή του δικαιούχου.-

•//•

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β΄

Παιδική ηλικία (6 - 9 χρόνων)

Αρχίζει η ηλικία του μαθητή ηλικία της σαφούς κοινωνικής προσαρμογής. Τα τρία προηγούμενα στάδια όπως ξέρουμε είναι :

1. Να έχουν σαν κέντρο τα πρόσωπα των γονέων.
2. Να κυλούν μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον.
3. Να διακατέχονται από το παιδικό εγωκεντρισμό.

Τώρα πλέον το σκηνικό αλλάζει. Ο μαθητής απομακρύνεται από τα γονεϊκά πρότυπα και δέχεται την επίδραση έξω οικογενειακών ενηλίκων προσώπων. Είναι η πρώτη φορά που ένας ενήλικος (ο δάσκαλος) ξένος από το οικογενειακό ή συγγενικό περιβάλλον θα παίζει ρόλο ουσιαστικό στη διαμόρφωση και ευτυχία του παιδιού. Το σχολείο ακόμη είναι ένα περιβάλλον διαφορετικό από το οικογενειακό σε πολλούς πιθανώς χώρους όπως ο ψυχολογικός κοινωνικός κ.λ.π.

Είναι πολλοί πλέον εκείνοι που διεκδικούν την στροφή των μεγάλων. Το πλήθος των συμμαθητών, οι συγκρούσεις, το συναισθηματικό αδιάφορο ή καλύτερα, το συνεχώς διαφοροποιούμενο κλίμα, βοηθούν τον νεαρό μαθητή να πραγματοποιήσει τη συναισθηματική του αποκόλληση από το προηγούμενο στενό περιβάλλον και να κατευνασθεί συναισθηματικά. Ο συναισθηματικός και σεξουαλικός κατευνασμός είναι ευεργετικός για την συγκέντρωση του παιδιού στο σχολείο. Από την άποψη αυτή μπορούμε να θεωρήσουμε τη μαθηματική ιδιότητα σαν γενικότερη έκφραση της ψυχολογίας που παιδιού των έξι με επτά χρόνων. Στην ήσυχη όμως αυτή περίοδο ας μη λησμονούμε

πως στην πραγματικότητα η σεξουαλικότητα δεν είναι παρά λανθάνουσα. Δηλαδή τώρα γίνεται επεξεργασία των σχετικών δεδομένων της προηγούμενης περιόδου και υπάρχει ο κίνδυνος αναστολών ή καταπιέσεων. Παράλληλα και πέρα από την καθοριστική διαμορφωτική του σχέση με το δάσκαλο το παιδί της σχολικής ηλικίας δένεται με τους συμμαθητές του και δέχεται την επίδρασή του. Οι μαθητικές συντροφίες ή ομάδες δένουν το παιδί με το σχολείο περισσότερο από τα μαθήματα. Ο σημερινός μάλιστα μικρός μαθητής, ξεκομμένος και συνήθως χωρίς σχέσεις με τα "γειτονόπολα" καλύπτει τις συντροφίες του ανάγκες καίζοντας με τους συμμαθητές του.

Έτσι στη συνείδησή του η ομάδα των συνομηλίκων αποκτά τεράστιο κύρος και μάλιστα συσπειρώνονται πολλές φορές και ενάντιο στο δάσκαλο. Η συμβόρφωση στο πνεύμα της ομάδας είναι η πρώτη υποχρέωση του μέλους ήδη από την ηλικία αυτή. Δηλαδή δεν πρέπει να ξεχνούμε πως το πνεύμα της ομάδας πολλές φορές έρχεται σ' αντίθεση με τις σχολικές ή τις οικογενειακές προτροπές και δεν είναι σπάνιο να κυριαρχεί περισσότερο απ' αυτές πάνω στο παιδί.

Γιατί το παιδί εντάσσεται στην ηλικία αυτή σε μια ομάδα συνομηλίκων; Καταφεύγει εκεί διακρίνοντας τον εαυτόν του από την ομάδα των μεγάλων. Μέσα όμως στο παιδικό γκρουπ δοκιμάζεται ισχυρότερα. Παιδιά που έτυχαν καλής γονεϊκής συμπεριφοράς τραυματίστηκαν ισχυρά μέσα στα γκρουπ των συνημολίκων. Τουτό έγινε επειδή εκεί ο συναγωνισμός είναι μεταξύ
έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από τη συνείδηση του 7χρονου παιδιού. Η απόρροφή του από το γκρουπ

των ενηλίκων. Μέσα στην ομάδα των συνομηλίκων εκπαιδεύεται το παιδί σας στις χαρές και δυσκολίες της συνεργασίας. Προσπαθεί να βρει τη χρυσή τομή ανάμεσα στην κατοχύρωση του εγώ του και στην κοινωνικότητα.

Με το πέραςμα του σταδίου αυτού, η παιδική ομάδα οργανώνεται, σταθεροποιείται και δένεται. Γύρω από τα δέκα χρόνια εμφανίζεται η "συμμορία" η συντροφιά με την πιο δεμένη δομή, τους μονιμότερους στόχους και στην εφηβεία πλέον, η ολιγομελής φίλια.

Η κοινωνική αυτή εκδήλωση μαρτυρεί την υποχώρηση του εγωκεντρισμού που εκδηλώνεται και στην παιδική νοημοσύνη της περιόδου αυτής. Βέβαια δεν μπορούμε να πούμε πως απέβαλε οριστικά τον εγωκεντρισμό της προηγούμενης περιόδου, να πούμε συχνά εμφανίζονται επιστροφές στην παντοδύναμη εκείνη υποκειμενικότητα. Η κοινωνικότητα όμως χαρίζει βαθμιαία στο παιδί μια κάποια αντικειμενικοποίηση, που φαίνεται μέσα στις παρατηρούμενες συσχετίσεις, ταξινομήσεις που θα οδηγήσουν στην συνειδητοποίηση μερικών " εννοιών - μητέρα ". Παράλληλα αναπτύσσεται μεγάλο ενδιαφέρον για τη γνώση και μάθηση. Η περιέργεια είναι έντονη και το ενδιαφέρον για γνωσιολογική και εγκυκλοπαιδική ενημέρωση ζωηρά. Η συναισθηματικότητα φαίνεται ισορροπημένη και ήρεμη στα παιδιά που αντιμετώπισαν ορθά τα συγγενή προβλήματα της προηγούμενης ηλικίας. Εντύπωση κάνει μια κάποια συστολή που εμφανίζουν τα παιδιά των 7-8 χρόνων.

Επίσης είναι η ηλικία που τα παιδιά και των δύο φύλων έχουν τα μυστικά τους. Η συναισθηματικότητά του παιδιού, λιγότερο αισθησιακή, περισσότερο διοικητική, μαρτυρεί την

ύπαρξη εσωτερικής ζωής. Τα παιδιά τώρα πλέον, συζητούν με τον εαυτό τους, ονειροπολούν, επιδίδονται σε παιχνίδια φαντασίας ή στις τέχνες ή σε συλλογές. Δεν μαρτυρούν ήδη όλα αυτά τη συνοχή του παιδιού εγώ και την επέκταση του στο γύρω χώρο;

Χαρακτηριστικά και ανάγκες του παιδιού στην

σχολική ηλικία

Οι διαφορές στην ταχύτητα αναπτύξεως είναι πολύ μεγάλες μετά το έκτη έτος. Η περίοδος αυτή χωρίζεται στην πρώτη σχολική ηλικία (έξι ως δέκα) και στην δεύτερη η (προεφηβεία). Η πρώτη περίοδος ονομάζεται ληθαργική γιατί και η σωματική και η συναισθηματική ανάπτυξη γίνεται με σιγανότερο ρυθμό.

Η σωματική ανάπτυξη είναι περισσότερο βαθμιαία αλλά προς το τέλος της περιόδου τα χέρια και τα πόδια αρχίζουν να μεγαλώνουν ώστε το παιδί μοιάζει να είναι όλο χέρια και πόδια με σχετικό μικρό κορμό.

Η καρδιά είναι μικρή για το μέγεθος του σώματος και πρέπει να προφυλάγεται από εντάσεις. Οι παιδικές ασθένειες είναι συχνές και πρέπει να προσέχουμε τα πιθανά τους επακόλουθα. Κανονικά ανάπαυση, τροφή και ύπνος είναι βασική ανάγκη. Ο λεπτότερος συντονισμός των μυών αρχίζει αλλά ακόμη χρειάζεται και έντονη κίνηση των μεγάλων μυών. Το κορίτσι αποκτά την ικανότητα αυτή νωρίτερα από το αγόρι και κάνει λεπτότερες δουλειές. Στην ηλικία των εννέα ή δέκα χρόνων τα παιδιά δείχνουν ενδιαφέρον για την απόκτηση δεξιοτήτων.

Παρ'όλο που ο Οιδιπόδειος ανταγωνισμός έχει ηουχάσει

το σεξουαλικό ενδιαφέρον δεν λείπει. Οι μυστικές και οι φανερές συζητήσεις στην ιδιωτική ζωή της ομάδας καθρεφτίζουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον και περιέργεια για σεξουαλικό θέματα. Τα παιδιά της ηλικίας αυτής ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τις σεξουαλικές σχέσεις των μεγάλων και καταπιάνονται με διάφορες μορφές σεξουαλικών πειραμάτων,

Στην ηλικία αυτή γίνεται το πρώτο σπάσιμο του δεσμού με τους γονείς και το σπίτι. Ότι κάνουν και σκέπτονται τα άλλα παιδιά είναι πιο ζωντανό από τη γνώμη των γονέων. Η συμμετοχή σε ομάδα είναι αναγκαία σχέση, γιατί η επαφή με τους συντρόφους και η υποστήριξη από αυτούς δίνει στο παιδί το θάρρος να χειραφετηθεί από τους γονείς και τους άλλους ενήλικες. Είναι η εποχή της μεγάλης πίστωσης στην ομάδα. Εποχή που οι λέσχες παίρνουν μυστικά ονόματα, λεξιλόγια και κανονισμούς. Συχνά οι ενήλικες, θεωρούνται εχθροί, και μέσα στη λέσχη το άτομο έχει την εστιασμένη να είναι μεγάλο, δυνατό και παντοδύναμο όπως του φαίνονταν ότι είναι και οι γονείς του. Στην πρώτη σχολική περίοδο οι σχέσεις μέσα στην ομάδα είναι χαλαρές, σχεδόν ρευστές. Οι σχέσεις κατά ζεύγη είναι δυνατότερες από τους δεσμούς ολόκληρης της ομάδας. Στην ηλικία αυτή το παιδί που δεν έχει στενό φίλο μοιάζει με σπασμένη βίδα. Τα παιδιά που δεν τ' αγαπούνε οι γονείς τους και τα παιδιά που οι γονείς τους είναι αυταρχικοί δύσκολα δημιουργούν φίλους. Το παιδί έχει ικανοποιητικές σχέσεις με τους γονείς του είναι ελεύθερο να εδραιώσει αμοιβαίες σχέσεις με άλλους ενήλικες και με συντρόφους της ηλικίας του. Η λέσχη ακολουθεί τα χνάρια των οικογενειακών σχέσεων. Τα μέλη προσέχουν πολύ τους κανόνες

διοικήσεως και έτσι απαλαμβάνουν ομαδικά την ευθύνη της προσωπικής τους συμπεριφοράς. Μαρ'όλο που ακόμη βρίσκονται στο στάδιο του ατομικισμού αρχίζουν να μοιράζονται διάφορα πράγματα με τους άλλους, να εργάζονται, να παίζουν μαζί και να δέχονται τις αποφάσεις της ομάδας. Η ομάδα όχι μόνο υποστηρίζει τα παιδιά αλλά και πλατύνει τον ορίζοντά τους. Όλο και πιο πολύ αποκτούν συνείδηση του φύλου τους* τα κορίτσια παίζουν με τα κορίτσια, ενώ τ' αγόρια σχηματίζουν συμμορίες. Αυξάνεται η ικανότητα μαθήσεως, δυναμώνει η μνήμη και βαθαίνει η κρίση. στην ηλικία αυτή τα παιδιά κάνουν σχέδια και παίρνουν αποφάσεις, δέχονται και εκτελούν ευθύνες. Έχουν περιέργεια για πολλά πράγματα και χρειάζονται ευκαιρίες να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους, να δημιουργήσουν και να εκφράσουν νέες ιδέες. Τα ενδιαφέροντά τους ευρύνονται και εργάζονται με επιτυχία σε μακρόχρονα έργα.

Η πρώτη συντροφιά του παιδιού

Προετοιμάζοντας το παιδί για την έγκαιρη και προοδευτική χαλάρωση των δεσμών με τη μητέρα του, θα πρέπει να του αναπτύξουμε την ανάγκη της συντροφιάς μ' άλλα παιδιά και μάλιστα από πολύ μικρά ηλικία, δηλαδή από τότε που θα γίνει τριών χρονών. Μ' άλλα λόγια το παιδί θα πρέπει να πάει σε νηπιαγωγείο.

Το κακομαθημένο, ντροπαλό παιδί, που είναι εξαιρετικά προσκολλημένο στη μητέρα του, μπορεί να αντισταθεί έντονα στη συντροφιά των άλλων παιδιών. Γιατί δεν θα βρει βέβαια ανάμεσά τους την επιείκεια και τη φροντίδα που περιμένει.

Και μπορεί να μεταχειρισθεί μια ολόκληρη ποικιλία μεθόδων για ν' αποφύγει το νηπιαγωγείο. Κλαίει και στριγγλίζει και ίσως ν' αναπτύξει νευρικές διαταραχές. Ο σκοπός της συμπεριφοράς του αυτής είναι φανερός. Αν μια μητέρα επιτρέψει στον εαυτό της να εξαπατηθεί, όχι μόνο εμποδίζει την προσαρμογή του παιδιού στην ομάδα, αλλά ακόμη και δημιουργεί ένα επικίνδυνο προηγούμενο, μια που το παιδί βλέπει ότι οι νευρικές ανωμαλίες και τα παράπονά του βρίσκουν ανταπόκριση κάπου, ότι μπορούν να το βοηθήσουν να ξεπεράσει τις δυσάρεστες καταστάσεις. Τα παιδιά αυτά προσπαθούν να υπονομεύσουν την απόφαση των γονιών τους, δημιουργώντας μια αντίδραση αγωνίας, βγάζουν στριγγλιές τη νύχτα, και αρχίζουν ξαφνικά να κλαίνε χωρίς λόγο. Φοβούνται, λένε, τα "κακά" παιδιά και παραπονιούνται για την επιθετικότητα αυτών των τελευταίων, προσπαθώντας έτσι να δημιουργήσουν προκαταλήψεις στους γονείς κατά του νηπιαγωγείου. Και ταυτόχρονα η παράξενη συμπεριφορά του, προκαλεί την κακή διάθεση των άλλων παιδιών. Αν δείξετε συμπάθεια στο παιδί και παρέμβετε για χάρη του ή φτάσετε ως τα άκρα να το πάρετε από το νηπιαγωγείο, τότε δεν θα μάθει ποτέ πώς να φέρεται με τους ανθρώπους. Το καλύτερο θα είναι να μείνετε σταθεροί όταν το παιδί αρχίσει να μην ανέχεται τη συντροφιά των άλλων παιδιών. Πρέπει να συγκρατήσετε τη δική σας αγωνία και τον οίκτο σας. Η ευγενική σας επιμονή αλλά χωρίς νεύρο και φωνές και καυγάδες βοηθά γενικά στο να ξεπεραστεί η αντίσταση του παιδιού, μέσα σε λίγες μέρες.

Η αρχή του σχολείου

Σε παλιότερες εποχές, η πρώτη μέρα στο σχολείο ήταν η πιο

σημαντική εμπειρία της παιδικής ηλικίας. Σήμερα, οι επιπτώσεις της, έχουν κατά κάποιο τρόπο περιοριστεί, με την επικράτηση των προσχολικών προγραμμάτων στα νηπιαγωγεία. Και σε πολλές χώρες, με την πρόσμιξη εργασίας και παιχνιδιού στις πρώτες σχολικές τάξεις. Παρ' όλα αυτά, το σχολείο εξακολουθεί ν' αντιπροσωπεύει μια ολότελα θέα κατάσταση για το παιδί. Μπορεί ν' απαιτήσει αναγνώριση από τους άλλους με τα επιτεύγματά του. Η συντροφιά του δεν είναι πια μια ομάδα παιχνιδιού, αλλά μια ομάδα εργασίας.

Πρέπει να προσπαθήσετε να δώσετε στο παιδί τη σωστή προετοιμασία για το σχολείο. Πρέπει να το καταστήσετε ικανό να εργάζεται. Η παραμέληση του παιδιού, ή η καθυστέρηση του επειδή το παραχαΐδέψατε καθυστερεί και την διανοητική του ανάπτυξη. Μπορεί να γίνει ανίκανο να μιλά σωστά, ή κατά κάποιο άλλο τρόπο να είναι ανίκανο για τη σχολική προετοιμασία. Μαθαίνοντας το παιδί να διαβάζει και να κάνει απλές μαθηματικές πράξεις πριν φτάσει στη σχολική ηλικία, δεν του δημιουργείτε ένα πλεονέκτημα και απλούστατα μειώνετε το ενδιαφέρον του για την ανάγνωση και την αριθμητική, όταν θα πάει στο σχολείο. Του στερείτε την ικανοποίηση της πρόδου και της ωριμότητας αν του έχετε μάθει προκαταβολικά τα γράμματα του αλφαβήτου και τους αριθμούς. Είναι πολύ πιο σημαντικό να μπορεί να ντύνεται και να πλένεται μοναχό του το παιδί, και να ξεπερνά τις δυσκολίες χωρίς τη βοήθειά σας. Αλλά ακριβώς αυτές τις ιδιότητες του παιδιού είναι που συχνά οι γονείς παραμελούν ν' αναπτύξουν.

Ακόμα ένα πολύ βασικό μέρος της αυτοσιγουριάς είναι να μάθει το παιδί να διασχίζει μόνο του ένα δρόμο και να

προφυλάγεται από τ' αυτοκίνητα. Δεν βοηθάτε να επιβληθεί η θ εση του ανάμεσα στους συμμαθητές του, με το να συνοδεύεται από το σπίτι στο σχολείο κι από το σχολείο στο σπίτι, για μεγάλο διάστημα. Τότε θα του κολλήσουν τη ρετσιβιά ότι είναι "παιδί της μαμάς", και θα το κάνουν να ντρέπεται γι' αυτή την τύση προσοχή από μέρους σας.

Είναι σοβαρό λάθος σας να βοηθάτε το παιδί στα μαθήματά του. Η υποτιθέμενη βοήθεια από μέρους σας είναι συνήθως μια δοκιμασία κι ένα μαρτύριο για το παιδί, γιατί η αγωνία σας κάνει να θυμώνετε και να γίνεται ανυπόμονοι. Μπορεί ν' αποθαρρύνεται το παιδί ακόμα πιο πολύ και να προκαλέσετε μεγαλύτερη αντίθεση από μέρους του. Θα πρέπει ν' αφήσετε την πρόοδο του παιδιού στο δάσκαλό του και να του φίνετε ένα χέρι βοήθειας μόνο πότε - πότε όταν σας ζητά να το πληροφορήσετε κάτι. Όταν όμως εργάζεστε μαζί του, δεν θα πρέπει να χάνετε ποτέ την ψυχραιμία σας, γιατί αλλιώς θα του προκαλέσετε επιβία και θα του δημιουργήσετε αντιστάσεις που θα το κάνουν μόνιμα ανίκανο για όποια σωστή μάθηση. Γι' αυτό το λόγο είναι αναμφισβητίσιμο αν θα έπρεπε οι δάσκαλοι να ζητούν από τους γονείς, έστω και να επιτηρούν τη σχολική εργασία των παιδιών τους στο σπίτι. Ένα παιδί που έχει κακοσυνηθείσει στην εργασία και αποτυχαίνει στο σχολείο ή αρνείται να διαβάσει, αποκαλύπτεθ έτσι ότι εκπαιδευτικής άσχημα απ' τους γονείς του. Κι αφού οι γονείς αποδείχτηκαν ανίκανοι να το εκπαιδεύσουν σωστά πριν, πως είναι δυνατό να το βοηθήσουν τώρα θ' αποκτήσει καλύτερες συνήθειες εργασίας;

Στην πραγματικότητα τέτοιες προτάσεις από μέρους των δασκάλων δείχνουν μια απόπειρα μετάθεσης της ευθύνης. Δά-

σκαλοι και γονεις κατηγορουν ο ενας τον αλλο για την αντι-
σταση του παιδιου στη μαθηση. Οι δασκαλοι θα πρεπει να πα-
ραδεχθουν την ανικανότητά τους αν δεν μπορέσουν να "πουλή-
σουν" το "εμπόρευμά τους" στο παιδί. Πολλοί δασκαλοι θα εί-
χαν να διδαχτούν πολλά αν ανέλυαν την πρακτική ψυχολογία
των πωλητών που βέβαια δεν μπορούν να κατηγορήσουν τον πελά-
τη που θ' αρνηθεί ν' αγοράσει το εμπόρευμά τους. Η μη σωστή
επιτήρηση των παιδιών από μερους των γονιών είναι βέβαια κά-
τι το αξιοκατάκριτο αλλά αυτή η επιτήρηση δεν θα πρεπει να
επεκτείνεται και στην εργασία που ένα παιδί πρεπει να κάνει
για το σχολείο του.

Είναι λάθος να κρατήσουμε το παιδί μακριά από το σχολείο
όταν έχει φτάσει στην σχολική ηλικία, γιατί η σημασία του
σχολείου δεν βρίσκεται αποκλειστικά στις γνώσεις και στις
πληροφορίες που το παιδί αποκτά εκεί. Ένας καλός δάσκαλος
στο σπίτι μπορεί να του προσφέρει πολύ καλά αυτές τις γνώ-
σεις. Το πραγματικά αξιόλογο στοιχείο που κανένας εκπαιδευ-
τής δεν μπορεί να του προσφέρει είναι η κοινή εργασία στην
κοινωνία των άλλων παιδιών. Το παιδί μαθαίνει να προσαρμό-
ζεται σε μια ομάδα και στην αυστηρή τάξη των καθηκόντων. Κατ'
αναλογία, οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται όταν δεν πάει στο
σχολείο όταν έρθει η ώρα του, πολύ πιθανό να αποξενωθεί, να
καταστεί το "παράξενο παπί" που δυσκολεύεται να κάνει φί-
λους και ποτέ δε νοιώθει άνετα μέσα στο πλήθος.

Τ ο π α ι χ ν ι δ ι

Το παιχνίδι είναι το επάγγελμα του παιδιού. Ότι κι αν
κάνει ότι κι αν μάθει, είναι ένα παιχνίδι γι' αυτό. Αλλά

έτσι το παιχνίδι είναι ένα πολύ σοβαρό ζήτημα. Ολόκληρη η ανάπτυξη του, η γνώση του εαυτού του και του κόσμου, εξαρτώνται από το παιχνίδι. Στα παιχνίδια των παιδιών, η επανάληψη που παρατηρούμε δεν είναι κάτι άσκοπο που έρχεται μετά την ευχαρίστηση. Πρόκειται για μια δοκιμασία αγωγής για μια αναγκαία αυτο-εκπαίδευση. Αν ένα παιδί δεν έχει το χρόνο ή την ευκαιρία να παίζει (σε σχέση με την ηλικία του), η ανάπτυξη του θα υποφέρει.

Το παιχνίδι του παιδιού είναι κατ' αρχήν ένα παιχνίδι λειτουργιών. Το παιδί συνηθίζει έτσι το σώμα του και στη χρήση των διαφόρων μελών του, και επί πλέον, μαθαίνει ν' αναγνωρίζει τα διάφορα αντικείμενα γύρω του και ν' αγκαλιάζει το κόσμο με τις αποκαλύψεις που του κάνουν τα όργανα των αισθήσεών του. Αργότερα το παιχνίδι του γίνεται παιχνίδι - εργασία. Με τα "σπιτάκια" που χτίζει, με τις κούβλες, με τις χρωματιστές μπάλες και τους κύβους, ή τ' άλλα παιχνίδια, δημιουργεί κάτι νέο. Μέσα από το παιχνίδι - εργασία μαθαίνει σιγά - σιγά ότι πρέπει να υπακούει σε κάποιους κανόνες πριν μπορέσει να παράγει κάτι. Αποκτά μια αίσθηση καθήκοντος απέναντι σε αντικειμενικούς στόχους που διάλεξε από μόνο του. Στα ομαδικά παιχνίδια το παιδί μαθαίνει να προσαρμόζεται στους νόμους της κοινότητας. Στην τελευταία αυτή κατηγορία ανήκουν τα πρωταρχικά απλά παιχνίδια με τη μητέρα του όπου το παιδί πρωτοδικιμάζει το χαρακτήρα και τη σημασία ενός προσώπου άλλου από το δικό του. Από το παιχνίδι εργασία αναπτύσσεται η ίδια έννοια της εργασίας, όταν ο θαυμασμός του για την πραγματική δραστηριότητα μεταλλάζει σε ικανοποίηση για το επίτευγμα.

Η πρώτη και η πιο σημαντική αρχή που πρέπει να τηρείται είναι ότι το παιδί πρέπει να έχει πλούσιες δυνατότητες για αδιαράρακτο παιχνίδι, πρέπει να του επιτρέπεται ν'ακολουθεί τις κλίσεις του και πρέπει να του αναγνωρίζουμε σοβαρά τα επιτεύγματά του. Τα παιχνίδια θα πρέπει να είναι όσο γίνεται πιο απλά, έτσι που να διεγείρεται η φαντασία του και να έχει περιθώρια για ν'αναπτυχθεί. Όσο πιο πρωτόγονο είναι το αντικείμενο που μ'αυτό παίζει το παιδί, τόσο πιο πολύ θεωρείται κατάλληλο, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της ηλικίας του.

Τα εξαιρετικά χαϊδεμένα παιδιά, δεν μπορούν να παίξουν είτε μόνα τους είτε μ'άλλα μαζί. Μερικά παιδιά είναι ανίκανα να προσαρμοσθούν στο ομαδικό παιχνίδι μπορούν να παίξουν μόνο μόνα τους. Έτσι παρατηρώντας το παιχνίδι του παιδιού, μπορείτε να διαπιστώσετε και να διαρθώσετε πολλές διαταραχές στην ανάπτυξη του και μάλιστα να φροντίσετε αμέσως να τις σταματήσετε.

Είναι απόλυτα αναγκαίο για τη διατήρηση σωστής σχέσης μεταξύ γονιών και παιδιού, οι γονείς ν'αφιερώνουν λίγο χρόνο παίζοντας με το παιδί τους. Το να τα διαβάζουν κάτι, ή να το βγάλουν περίπατο, δεν είναι αρκετό. Είναι αλήθεια πως και στις περιπτώσεις αυτές μπορούμε να νιώσουμε πολύ καντά στο παιδί, αλλά δεν υπάρχει αρκετή αμοιβαία συμμετοχή, δεν υπάρχει όσο θα έπρεπε - " πάρε και δώσε" -, που θ'αποκτηθεί μόνο με το πραγματικό παιχνίδι μαζί με το παιδί. Δυστυχώς, πολλοί γονείς, δεν είναι προετοιμασμένοι να παίξουν ή δεν ξέρουν πώς να το κάνουν. Κατά συνέπεια δεν βρίσκουν χρόνο για κάτι τέτοιο, ή δεν μπορούν ν'αντιληφθούν πόσο σημα-

ντικές είναι αυτές οι δραστηριότητες του παιχνιδιού. Πιστεύουν πως κάνουν αρκετά με το να φροντίζουν το φαγητό, το ντύσιμο, την καθαριότητα και τη σωστή συμπεριφορά των παιδιών τους. Κι όταν το κάνουν όλα αυτά, θέλουν κι εκείνοι να ξεκουραστούν. Πολλοί γονείς, ειδικά, οι πατέρες δεν ενδιαφέρονται να παίξουν με τα παιδιά τους. Κάτι χειρότερο: βαριούνται όταν τους το ζητά το παιδί. Αν βρουν ενδιαφέρον σ'ένα παιχνίδι, τότε παίζουν για τον εαυτό τους, υποχρεώνοντας το παιδί στη θέση του θεατή ή του υπηρέτη, που πρέπει να τους παραστέκεται όταν έχουν απόλυτη ανάγκη από κάτι. Κάθε μελλοντικός γονιός πρέπει να μάθει να παίζει με τα μικρά παιδιά, θεωρώντας το αυτό σαν σημαντική προετοιμασία για την πατρότητα ή την μητρότητα.

Το να παίζει με τους γονείς του είναι κάτι πολύ σημαντικό για το παιδί. Και μπορούν να το επηρεάσουν σχεδόν μόνο αυτοί που καταφέρνουν να επινοήσουν μαζί του ευχάριστες δραστηριότητες. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού μπορείτε ν'αποκαταστήσετε τις σχέσεις με το παιδί, να διακηρύξετε την επιρριή σας και να το προετοιμάσετε σωστά για τη συνεργασία. Όσο βαστάει το παιχνίδι, μπορείτε να παρατηρήσετε τη συμπεριφορά του παιδιού, να το κατευθύνετε έτσι, που ν'αναλάβει κάποια υπευθυνότητα, να συμβάλει σ'ένα κοινό σκοπό, να το διδάξετε να παίρνει δραστήριο μέρος σε κοινά-επιτεύγματα-και-να-γίνει-ένας-καλός-παίκτης, μαθαίνοντας σωστά να κερδίζει και σωστά να χάνει. Ιδιαίτερα αν έχετε πολλά παιδιά, το παιχνίδι μαζί του είναι υποχρεωτικό. Μέσα σε μια τέτοια ευχαρίστηση, οργανωμένη δραστη-

ριότητα, τα παιδιά μπορούν να μάθουν να θεωρούν φίλο, το ένα το άλλο κι όχι αγωνιστή. Το αυναίσθημά τους ότι ανήκουν στην ίδια ομάδα ενισχύεται καλύτερα από την κοινή δραστηριότητα του παιχνιδιού, όπου μετέχει κάθε μέλος της οικογένειας.

Πως αναπτύσσεται ένα παιδί μέσα στην
φυσιολογική οικογένεια

I.- Η ατμόσφαιρα της οικογένειας

Κάθε κοινότητα έχει τα δικά της ήθη και έθιμα. Κάθε οικογένεια είναι από μόνη της μια κοινότητα. Ανγκρένιες και συγκρούσεις, αταξίες και ανταγωνισμοί, καχυποψίες και εγωισμοί αρχίζουν να δίνουν τον τόνο στην οικογενειακή ζωή, τότε το παιδί θα υιοθετήσει αυτές τις συνήθειες και τις στάσεις, άσχετα με το πόσο ευνοϊκή ή όχι είναι η προδιάθεσή του με όλα αυτά, κι άσχετα με το κληρονομικό του υπόβαθρο. Γι' αυτό το λόγο τ' αποτελέσματα της αγωγής εξαρτιούνται απόλυτα από την ατμόσφαιρα που επικρατεί μέσα στην οικογένεια. Αν οι κανόνες συμπεριφοράς που επικρατούν μέσα στο σπίτι δεν συμφωνούν μ' αυτούς που απαιτεί η κοινωνία γενικά, το παιδί θα είναι λαθεμένα προετοιμασμένο για τα προβλήματα που θα αντιμετωπίζει στο σχολείο, στο επάγγελμα ή στην επιστήμη του, στις σεξουαλικές σχέσεις του και στις κοινωνικές του επαφές.

Το παράδειγμα έτσι των γονιών πέχει την πιο μεγάλη σημασία. Πώς μπορεί ένα παιδί ν' αναπτύξει τη συνήθεια της τάξης όταν η μητέρα και ο πατέρας είναι ανέμελοι ή χωρίς μέθοδο; Πώς μπορεί να γίνει παραγωγικό κι εργατικό όταν καθένας άλλος

στην οικογένεια δεν εκδίδεται σε μια συστηματική ρουτίνα εργασίας; Πώς μπορεί ν'αποκτήσει λεπτούς τρόπους ή χυδαία καυγάδες και βρισιές ακούγονται καθημερινά στο σπίτι του; Μόνο κάτω από μια συνθήκη μπορεί το παιδί ν'ακολουθήσει στην ανάπτυξη του μια πορεία νατίθετη με το παράδειγμα που του δίνουν αν το παιδί είναι εχθρικό απέναντι στους γονείς του. Στην περίπτωση αυτή ένα κακό παράδειγμα μπορεί ν'αποτελέσει κίνητρο για ένα παιδί, προκειμένου νά αναπτύξει αποδεικτά πρότυπο συμπεριφορά. Δεν είναι ασυνήθιστα φαινόμενο ενός τίμιου άντρα ή μιας έντιμης και ικανής γυναίκας που έχουν βγει μέσα από μια διαλυμένη και αποχαλινωμένη οικογένεια. Κι αυτό το ευνοϊκό αποτέλεσμα είναι πιο πιθανό όταν το παιδί ανακαλύψει κάποιον που να το υποστηρίζει στη στάση του απέναντι στους γονείς του. Αλλά δεν μπορούμε βέβαια να βασιστούμε στα πιθανά ευεργετήματα ενός κακού παραδείγματος. Όσο πιο καλή είναι η ατμόσφαιρα που επικρατεί στο σπίτι, τόσο πιο πιθανό είναι ότι η ανάπτυξη του παιδιού θα είναι ικανοποιητική.

Η ατμόσφαιρα του σπιτιού καθορίζεται ως ένα σημείο από κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες κι ως ένα άλλο σημείο από τη γενική αντίληψη που έχουν οι γονείς για τη ζωή, η κι από τον χαρακτήρα τους, από το επίπεδο μόρφωσης και της καλλιέργειάς τους, από τα πνευματικά τους ενδιαφέροντα κι από την ποιότητα των συζυγικών τους σχέσεων. Είναι αδύνατο ν'αλλάξει το σύνολο του κοινωνικού περιγύρου αλλά μερικοί σημαντικοί παράγοντες μπορούν να τροποποιηθούν, με την διορατικότητα και την κατανόηση. Είναι ακόμα πιθανό,

οι εφευρετικοί γονείς να εκμεταλλευτούν δυσμενείς περιπτώσεις που δεν μπορούν να αποφευχθούν, όπως μια αρρώστια, οι οικονομικές και κοινωνικές δυσχέρειες σαν κίνητρα για να εκφράσουν δημιουργικές απόψεις και να καθορίσουν τη στάση τους ανάλογα απέναντι στα παιδιά τους.

Οι γονείς θα πρέπει να προετοιμάσουν το δρόμο για την ικανοποιητική ανατροφή του παιδιού τους, ακόμα και πριν τη γέννησή του. Αν φιλονικούν μεταξύ τους, το πνεύμα της διαφωνίας θα επηρεάσει ολόκληρο το σπιτικό τους. Η καλοσύνη, ο αμοιβαίος σεβασμός και η ανεκτικότητα, είναι οι αναγκαίες προϋποθέσεις για επιτυχημένη συνεργασία. Από τη μητέρα και τον πατέρα του το παιδί προσλαμβάνει τις πρώτες εντυπώσεις του για το ανθρώπινο γένος γενικά κατά συνέπεια οι γονείς πρέπει να ελέγχουν αυστηρά τη συμπεριφορά τους και να τη βελτιώνουν όσο μπορούν περισσότερο.

Εσείς οι γονείς δίνεται στο παιδί την πρώτη αντίληψη για το μεγάλο κόσμο που απλώνεται πέρα από την οικογένεια και είναι σημαντικό το ποια εικόνα θα του προσφέρετε για τον εξωτερικό κόσμο πως μιλάτε για τους άλλους ανθρώπους αν κουβεντιάζετε με γείτονες και τους φίλους σας δείχνοντας ενδιαφέρον και κατανόηση ή απλώς κουτσομπολεύετε μαζί τους και τους μεταχειρίζεστε ύστερα ανάλογα κουτσομπολεύοντας γι' αυτούς με άλλους αν προσπαθείτε να φανείτε λογικοί ή κρίνετε πολύ αυστηρά, - κι αν είστε έτοιμοι να πιστέψετε το χειρότερο για τον καθένα. Οι πιο πολλές προκαταλήψεις ριζώνουν στο μυαλό των παιδιών από τους γονείς τους.

Τα παιδιά βλέπουν τον κόσμο μέσα από τα μάτια των γονιών τους. Γι' αυτό οι απόψεις σας για τον κόσμο έχουν πολύ

μεγάλη σημασία. Είναι μεγάλο πλεονέκτημα αν έχετε μερικές ξεκαθαρισμένες καλά εδραιωμένες αντιλήψεις σχετικά με τη ζωή οποιαδήποτε καθορισμένη πίστη είτε θρησκευτική είτε υλική, που να βασίζεται πάνω σε ηθικές κι επιστημονικές αρχές η πίστη αυτή τότε ενεργεί σαν επιδομητική δύναμη. Όσο πιο ξεκάθαρες και πιο σωστές είναι οι αντιλήψεις σας για τον κόσμο, τόσο πιο σταθερά θα τηρείται μια ηθική τάξη και τόσο πιο εύκολο θα είναι για τα παιδιά σας να προσαρμοσθούν στους κοινωνικούς κανόνες.

Η στάση σας απέναντι στα προβλήματα της ζωής αποκαλύπτεται από τις συζητήσεις σας. Αυτό που ακούνε τα παιδιά στο σπίτι, έχουν μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη τους. Πρέπει να είσαστε προσεκτικοί σχετικά με το κάθε τι που λέτε μπροστά στο παιδί σας και ποτέ να μην υποτιμάτε τη δύναμη του να καταλάβει. Καταλαβαίνει πολύ περισσότερο απ' όσα μπορείτε να φανταστείτε. Μπορεί να είναι ανίκανο να συλλάβει μερικές λέξεις λογικά και συνειδητά, αλλά ακόμα και στην πολύ μικρή ηλικία είναι κανό να υπεισέλθει στο νόημα της συζήτησης ανάμεσα στους ενήλικους. Θα πρέπει να του παρουσιάζετε τον κόσμο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διεγείρετε την διανοητική και ψυχική του ωρίμανση. Οι απαιδιόδοξες απόψεις όταν εκφράζονται από σας ή κι από άλλους ανθρώπους γύρω σας δεν είναι δυνατόν να παρακινήσουν τα παιδιά στην ευτυχία και στην ευχαρίστηση. Οι αδιάκοπες κουβέντες για την κατάπαυση του ανθρώπου και τη διαφθορά του κόσμου δεν μπορούν να παρακινήσουν τα παιδιά έτσι που να γίνουν χρήσιμα μέλη της κοινωνίας.

Θα πρέπει να δείξετε στο παιδί την ομορφιά της γης και την αξία της τέχνης. Το παιδί πρέπει να διδαχθεί να θαυμάζει

τη Φύση και τις χαρές της σκέψης και της γνώσης. Θ' αρχίσει να νοιώθει ένα πρώιμο ενδιαφέρον γι' αυτά τα πράγματα, αν εσείς του μιλάτε σχετικά την ώρα του φαγητού στο τραπέζι, ή βγαίνοντας ένα περίπατο μαζί του. Η ίδια η ατμόσφαιρα του σπιτιού εκτός από τα ειδικά εκπαιδευτικά μέτρα χρησιμεύει για να καθοδηγεί τη διανοητική, την πνευματική και τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Ασκεί μια ζωντανή επίδραση πάνω στο χαρακτήρα του, στη νοοτροπία του και στο ταμπεραμέντο του. Πολλοί και κοπιαστική εργασία θα εξοικονομηθεί από τη κατοπινή του εκπαίδευση αν η ανατροφή του είναι ήρεμη και δημιουργική απο την πρώτη αρχή.

Πρέπει ν' αντιληφθούμε ότι η τέλεια σπιτική ατμόσφαιρα είναι δύσκολο να βρεθεί στην επιχή μας μια εποχή ανασφάλειας, αγώνων και έντονου ανταγωνισμού. Οι γονείς, ωστόσο, πρέπει να φυλακτούν απ' το πειρασμό και να μη ρίξουν το σφάλμα για την έλλειψη αρμονίας στις συνθήκες γενικά της ζωής, στους παπούδες και στα πεθερικά, ή ο ένας στον άλλο. Αυτό το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να εντείνει περισσότερο την κιβλας έντονη κατάσταση, και να δώσει αφορμή και γι' άλλες συγκρούσεις. Μπορείτε ν' αλλάξετε και να βελτιώσετε τις συνθήκες μόνο με το να προσέχετε τη δική σας συμπεριφορά και με το να προσπαθείτε να βελτιώσετε με κάθε τρόπο τη συμβολή σας στην αλλαγή αυτής της κατάστασης.

Οι οικονομικές δυσκολίες, τα ελλειψήματα του χαρακτήρα ή η ασυμφωνία των γονιών, ο στενός χώρος στην κατοικία, οι ανεπιθύμητοι γείτονες, οι συγγενείς ή οι αρρώστιες δηλ. ή κάθε ανωμαλία στο οικογενειακό καθεστώς, η κάθε διατάραξη της γαλήνης απαιτεί ακόμη μεγαλύτερη προσοχή στις μεθόδους που

χρησιμοποιούμε για να επηρεάσουμε το παιδί. Η αγανάκτηση και η αποθάρρυνση, ένας καυγός ανεξάρτητα από το πόσο δικαιολογημένο ή κατανοητό είναι όλα αυτά, μπορούν να προσθέσουν νέες δυσκολίες στην κέδλας δύσκολη κατάσταση και να βλάψουν την ανάπτυξη του παιδιού, πολύ περισσότερο από τις αρχικές, θλιβερές καταστάσεις.

Αποτελεσματικοί μέθοδοι εκπαίδευσης του παιδιού.

Πρέπει να κατανοήσετε τους ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού αλλιώς θα σας έχει λείψει η βάση για τις παιδαγωγικές σας προσπάθειες. Οι επιτυχίες σας στην προσέγγιση του παιδιού σας μπορούν να μετρηθούν από το βαθμό του κοινωνικού ενδιαφέροντος που αναπτύσσεται κι επιδεικνύεται από το ίδιο το παιδί. Η ανάπτυξη ικανοποιητικού κοινωνικού ενδιαφέροντος θα πρέπει να είναι ο βασικός αντικειμενικός σκοπός της αγωγής που ασκείτε αν ενδιαφέρεστε για την ευτυχία του παιδιού σας και για τη μελλοντική σωματική και διανοητική του σωστή ανάπτυξη. Και δεν θα μπορέσετε να πετύχετε αυτόν τον αντικειμενικό σκοπό, αν δεν τηρήσετε τις ακόλουθες βασικές αρχές: (α) το παιδί σας πρέπει να ανατραφεί έτσι που να σέβεται την τάξη και να δέχεται τους κοινωνικούς κανόνες (β) οι έριδες και οι συγκρούσεις με το παιδί σας πρέπει ν'αποφεύγονται και (γ) το παιδί σας χρειάζεται σταθερή ενθάρρυνση.

Αλλά αυτές οι βασικές-αρχές-χρειάζονται μια πιο πέρα ερμηνεία.

I. Η σωστή ανάπτυξη του κοινωνικού ενδιαφέροντος του παιδιού σας απαιτεί ν'αναγνωρίζει το παιδί τη στενή του επαφή

με τους άλλους μέσα στην ομάδα. Η αγωγή είναι μια διαδικασία διεύρυνσης της εξέλιξης του σαν κοινωνική ύπαρξη. Μαθαίνοντας να σέβεται την τάξη και τους κοινωνικούς κανόνες του παιχνιδιού το παιδί θα καταστεί πρόθυμο και ικανό να συνεργασθεί με τους άλλους. Η προσαρμογή του παιδιού στην κοινωνική ζωή είναι η πιο σημαντική μέθοδος για να καταστεί ένα ευτυχημένο και αρμονικό ανθρώπινο πλάσμα.

2. Οι συγκρούσεις με το παιδί σας εμποδίζουν την ανάπτυξη του απαραίτητου συναισθήματος συναδέλφωσης και πληθύνουν τις σχέσεις γονιού και παιδιού. Ακόμα, οποιοδήποτε έριδα με το παιδί είναι δίχως νόημα και μάταιη. Η αρμονία συντελεί τη μοναδική βάση για κοινωνική αγωγή. Τίποτα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την επίτευξη μιας συμφωνίας. Πολλές φορές διατυπώνονται αντιρρήσεις πάνω στο σημείο αυτό από γονείς που και οι ίδιοι ανατράφηκαν κάτω από συνθήκες διαφωνίας και καταπίεσης. Είναι δυνατό, ρωτούν τα παιδιά που έχουν ανατραφεί μέσα σ'έναν απόλυτα ειρηνικό περίγυρο ν'αντέξουν ύστερα μέσα στον αγώνα για την ύπαρξη. Μια ήρεμη ατμόσφαιρα στο νηπιαγωγείο είναι κατά τη γνώμη τους μια λαθεμένη προετοιμασία για την κατοπινή ζωή.

Την πιο πειστική απόδειξη για τα αντίθετα μας τη δίνουν εκείνοι που ανατράφηκαν σε ήρεμες, ειρηνικές οικογένειες. Κατά κανόνα δεν είναι άοπλοι μέσα στον αγώνα τους για τη ζωή, αλλά τα καταφέρνουν να κρατηθούν πολύ καλά στην επιφάνεια.

Οι προσωπικές συγκρούσεις δεν είναι αναγκαίες για τη σωστή προετοιμασία προκειμένου να ξεπεραστούν οι λογικές δυσκολίες. Οι συγκρούσεις αντιπροσωπεύουν μόνο εχθρότητα, ένταση, εκνευρισμό κι είναι αξεχώριστα συνδεδεμένες με τα

αρνητικά συναισθήματα και τις παρορμήσεις. Απατελούν τον πρόλογο των άσχημων λέξεων και των βίαιων πράξεων, και διεγείρουν τις διαφωνίες και τις εκδικητικότητες. Δημιουργούν παλληκαροσύνες και δειλίες, που η επίδειξή τους μέσα στα πλαίσια των οικογενειακών σχέσεων δεν συμβάλλουν στη λύση κανενός κοινωνικού προβλήματος, αλλά απλούστατα δημιουργούν καινούργια. Είναι αλήθεια ότι το παιδί πρέπει να μάθει να μάχεται αλλά όχι ενάντια σε σένα, που οφείλει να είσαι φίλος τους. Υπάρχουν αρκετοί τρόποι εκδήλωσης της μαζητικότητάς τους. Ο άψυχος κόσμος του προσφέρει πολλές ευκαιρίες για να ξεσπάσει την ενεργητικότητά του για να ξεπεράσει εμπόδια και για να δοκιμάσει το αυναίσθημα ότι νίκησε.

Αργότερα παρόμοιες ευκαιρίες θα παρουσιασθούν από μόνες τους στις σχέσεις του με τους συντρόφους του παιχνιδιού ή τους συμμαθητές του. Πρέπει να μάθει ν'ανταπεξέρχεται απέναντι στις εχθρικές δυνάμεις και να τοποθετείται όταν δοθεί ενάντια στον επιτιθέμενο στον κακόβουλο και στον αξιοπεριφρόνητο αντίπαλο.

Όσοσο είναι πολύ σημαντικό να τακτοποιεί τις διαφορές του με φίλους και συντρόφους, χωρίς καυγάδες. Οι συγκρούσεις με την μορφή ανταγωνισμού και η εμπειρία της αυτο-επικύρωσης και του θριάμβου πάνω στους άλλους, δεν είναι κάτι βασικό για την ανάπτυξη του παιδιού, άσχετα με τη συμερινή έμφαση που δίνει η κοινωνία στον ανταγωνισμό. Ο ανταγωνισμός δεν πρέπει να θεωρείται σαν ένα απαραίτητο κίνητρο. Οι διαφορές ενδιαφερόντων κι απόψεων είναι αναπόφευκτες αλλά ποτέ δεν απαιτούν και μη φιλική ή εχθρική στάση απέναντι σ'εκείνον με τον οποίο διαφωνούμε.-

Μια αποκαλυπτική συνέντευξη με το ψυχολόγο κ. για το πώς και πόσο επιδρά το διαζύγιο στη ψυχοσύνθεση του παιδιού.

Διαζύγιο : Καταλύτης στη ψυχή του παιδιού

Πόσο και πώς επηρεάζει το διαζύγιο στην ψυχοσύνθεση ενός παιδιού; Το ερώτημα αυτό που αγγίζει ένα τόσο σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα ξαναπροβλήθηκε στην ελληνική επικαιρότητα με την πρόσφατη απόφαση του Αρείου Πάγου που αρνήθηκε την έκδοση διαζυγίου σε κάποιο ζευγάρι επειδή από τη λύση του γάμου κινδύνευε ο ψυχικός κόσμος του παιδιού.

Το θέμα βέβαια είναι εκτελέστατο και αρκετά περίπλοκο για να το περιορίσουμε στη συνέντευξη που μας έδωσε ο ψυχολόγος κ. Γιάννης Γαλανός αλλά εμείς απλώς προσπαθήσαμε να το προσεγγίσουμε "καλουπώνοντάς το" σε πέντε ερωτήσεις.

Ερωτηση : Πόσο και πώς επηρεάζει το διαζύγιο την ψυχοσύνθεση ενός παιδιού;

Απάντηση : Το διαζύγιο επηρεάζει το παιδί σε φοβερό βαθμό. Από προσωπική πείρα ξέρω ότι όλα τα παιδιά διαλυμένων οικογενειών έχουν ψυχολογικά προβλήματα. Αλλά σε μικρό βαθμό κι άλλα σε μικρότερο. Εξαρτάται από την ηλικία που βρίσκεται το παιδί όταν επέρχεται ο χωρισμός του ζευγαριού.

Όμως πέρα από αυτό δηλώνω κατηγορηματικά ότι το διαζύγιο επηρεάζει πάντα αρνητικά το παιδί γιατί οι γονείς αποτελούν τα αγκωνάρια με τα οποία θα κάνει τα πρώτα βήματα στη ζωή. Έπειτα το παιδί προσπαθεί να τακτοποιηθεί με τον έναν από

τους δύο γονείς. Και περισσότερο το αγόρι με τον πατέρα και το κορίτσι με τη μητέρα. Με τον χωρισμό παύουν να υπάρχουν τα μοτίβα, τα πρότυπα με τα οποία το παιδί θα τακτοποιηθεί, θα τα πάρει μέσα του, θα τα ενσωματώσει για να προβληθεί το ίδιο στη ζωή.

Επαναλαμβάνω το διαζύγιο παίζει αρνητικότερο ρόλο στην παιδική ψυχολογία και δημιουργεί προβλήματα στα παιδιά και σε κάθε περίπτωση.

Ε ρ ώ τ η σ η : Ποια ηλικία είναι περισσότερο ευάλωτη;

Α π ά ν τ η σ η : Κατά την προσωπική μου εκτίμηση χωρίς να υπάρχουν στατιστικές και να αποτελεί αυτό ένα θέμα μελέτης δηλαδή ένα επιστημονικό αξίωμα η πιο κρίσιμη ηλικία είναι από 6 - 12 ετών. Είναι τα χρόνια που το παιδί διαμορφώνει την προσωπικότητά του και επομένως ένα διαζύγιο φέρνει φοβερά ρήγματα στη ψυχή του. Κατόπιν, σύμφωνα με τη γνώμη μου πάντα, είναι προτιμότερο να υπάρχει μια συμβίωση προβληματική παρά ένας χωρισμός σ' αυτή την ηλικία γιατί και η πιο προβληματική μάνα δεν παύει να είναι μάνα εκτός βέβαια από ελάχιστες περιπτώσεις. Δεν είναι τυχαίο πως ένα μεγάλο ποσοστό ναρκομανών είναι παιδιά χωρισμένων γονέων.

Ε ρ ώ τ η σ η : Το μοναχοπαίδι τραυματίζεται περισσότερο;

Α π ά ν τ η σ η : Γενικά, ναι, αλλά δεν αποτελεί τεκμηριωμένη άποψη. Οποσδήποτε όμως όταν υπάρχουν και άλλα αδέρφια νοιώθει ασφαλέστερα.

Βέβαια αν η οικογένεια αποτελούσε το μοναδικό λιμάνι, το μοναδικό προγεφύρωμα για την κοινωνικοποίηση του παιδιού το χωρισμένο ζευγάρι μιας τέτοιας οικογένειας το παιδί το

αφήνει μετέωρο. Αλλά εάν το παιδί έχει κοινωνικοποιη-
χει αρχίσει να πετάει έχει κάποιους δικούς του ανθρώπους
οι αρνητικές επιπτώσεις σ' αυτή την περίπτωση λιγοστεύουν.
Επομένως άλλη κλίμακα υπάρχει για τα παιδιά που έχουν απο-
κτήσει εξωοικογενειακές επαφές από τα παιδιά που όλα τα
βιώματά τους διαδραματίζονται μέσα στην οικογένεια.

Ε ρ ώ τ η σ η : Οι γονείς πρέπει να μιλήσουν ανοιχτά
στο παιδί για την αναγκαιότητα του διαζυγίου τους;

Α π ά ν τ η σ η : Εξαρτάται από την ηλικία και την πνευ-
ματικότητα του παιδιού. Υπάρχουν παιδιά που δεν μπορούν να
αφομοιώσουν ποτέ το γεγονός του χωρισμού. Αλλά ακόμα και τα
παιδιά που δικαιολογούν τη λύση του γάμου των γονέων τους
τραυματίζονται γιατί τα προβλήματα που δημιουργούνται μετά
το διαζύγιο είναι τεράστια και το παιδί σίγουρα δεν είναι
αμέτοχο σ' αυτά.

Ε ρ ώ τ η σ η : Τα παιδιά των χωρισμένων γονέων αντιμε-
τωπάζουν με επιφύλαξη το θεσμό του γάμου; Τον απορρίπτουν
ή τον αποζητούν;

Α π ά ν τ η σ η : Σ' αυτό το θέμα έχω τεράστια πείρα και
έχω διαπιστώσει ότι τα παιδιά ή και οι ώριμοι που έχουν
συναίσθηματικά ή σεξουαλικά προβλήματα είναι παιδιά προβλη-
ματικών ζευγαριών.

Εδώ ενεργεί όχι τόσο αυτός-καθ' αυτός-ο χωρισμός όσο τα
βιώματα που το παιδί έχει ζήσει μέσα στο σπίτι. Πριν από
ένα χωρισμό υπάρχει μια τραυματική περίοδος τριών, πέντε,
δέκα ετών και αυτή η περίοδος έχει παίξει αποφασιστικό ρόλο
στη συναισθηματική, ψυχολογική και σεξουαλική ζωή του νέου

ή της νέας. Οποσδήποτε όμως αντιμετωπίζουν με μεγάλη επιφύλαξη το θεσμό του γάμου και μπορώ να πω ότι τους απωθεί αρκετά, άσχετα αν κάποτε καταλήξουν σ' αυτό.

Μια χαρακτηριστική περίπτωση με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η ακόλουθη:

" Ένας φοιτητής άλλαζε τις γυναίκες σαν πουκάμισα μάλλιν ένοιωθε ότι η κοπέλα με την οποία συνδεόταν τον πλησίαζε ή και όταν ο ίδιος άρχιζε να ενδιαφέρεται γι' αυτή, ανταποκρινόταν ενώ δεν υπήρχε κανένας λόγος. Αντίθετα πολλά κορίτσια προβληματικών ζευγαριών πάσχουν από σεξουαλική ψυχρότητα γιατί ταυτοποιούνται με τις μητέρες τους. Οι σκέψεις τελικά ακόμα και σήμερα είναι τα θύματα ενός διαζυγίου. Στη θέση της μάνας μηδενίζουν μέσα τους το ρόλο της μητέρας σαν συντρόφου και σας γυναίκας και γι' αυτό νοιώθουν σεξουαλική ψυχρότητα. Μπορεί να νοιώθουν έντονα την έλξη του άλλου φύλου αλλά παρ' όλα αυτά κάτι το άγνωστο τις απωθεί και τις σταματάει.

Και μόνο μετά από ψυχοθεραπεία αποδεικνύεται ότι ο βασικότερος λόγος για την αντίδρασή τους αυτή είναι ότι δεν θέλουν να ξαναζήσουν την τραυματική εμπειρία της μητέρας τους. Τα τραύματα αυτά μπορούν να συνειδητοποιηθούν κατά την ψυχοθεραπεία αλλά δεν μπορούν να γιατρευτούν παρά μόνο με το χρόνο.

Κλείνοντας σημειώνεται ότι τα παιδιά αυτά όταν παντρευτούν γίνονται καλοί γονείς για τα παιδιά τους γιατί έχουν όλη την προηγούμενη εμπειρία και προσπαθούν με κάθε τρόπο να μην δημιουργήσουν ξανά τις προβληματικές καταστάσεις που ζήσανε σαν παιδιά στην οικογένειά τους.

Επιπτώσεις του διαζυγίου (Οικογένεια)

" Ε Κ Λ Ο Γ Η "

Παρά το μεγάλο και συνεχώς αυξανόμενο αριθμό των διαζευγμένων η συστηματική έρευνα για τις επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά βρίσκεται αδόμη στην αρχή. πολλοί λίγες μελέτες έχουν περιγράψει τις αντιδράσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας και των εφήβων κατά την περίοδο του χωρισμού των γονέων και μετά από αυτή καμιά όμως μελέτη δεν ασχολήθηκε με τα παιδιά της σχολικής ηλικίας που είναι και η μεγαλύτερη ομάδα παιδιών που πλήττεται από το διαζύγιο.

Τα παιδιά της μελέτης και το διαζύγιο

Η μελέτη που έγινε για το διαζύγιο, που άρχισε το 1970 σχεδιάστηκε για να παρατηρηθεί και να καταγραφεί η επίδραση του διαζυγίου πάνω σε κάθε μέλος της οικογένειας σύντομα μετά τον αρχικό χωρισμό των γονέων και πάλι ένα χρόνο αργότερα.

Οι στόχοι της μεθόδου συνδυάστηκαν με προσπάθειες να δοκιμαστούν και να αναπτυχθούν κλινικές θεραπευτικές παρεμβάσεις ειδικές για περιπτώσεις διαζυγίου που θα βοηθούσαν τόσο τα παιδιά διαφόρων ηλικιών όσο και τους γονείς τους.

Από μια έρευνα που έγινε διαπιστώθηκαν τα εξής:

Οι οικογένειες είχαν μία σειρά-συνεντεύξεων στη συμβουλευτική Υπηρεσία Διαζυγίου του Κοινωνικού Κέντρου Ψυχικής Υγείας. Οι υπηρεσίες προσφέρονται δωρεάν σε οικογένειες όπου ο ένας από τους δύο γονείς είχαν ήδη υποβάλλει αίτηση διαζυγίου. Οι παραπομπές γίνονταν κυρίως από τους δικηγόρους

των οικογενειών, από σχολεία, υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων, κοινωνικές οργανώσεις και από τους ίδιους τους γονείς.

Κάθε παιδί και οι γονείς του είχαν 4 - 6 ατομικές κλινικές συνεδρίες με ένα μέλος μας διεπιστημονικής κλινικής ομάδας σε διάστημα έξι εβδομάδων. Από όλες τις οικογένειες ζητήθηκε να επανέλθουν ένα χρόνο αργότερα για επαναξιολόγηση. Πληροφορίες επίσης ζητήθηκαν με την έγκριση των γονέων από τα σχολεία τόσο στην αρχική φάση της μελέτης όσο και στην παρακολούθηση.

Τα στοιχεία που συλλέγονταν περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- 1) Το οικογενειακό ιστορικό πριν από το διαζύγιο και ειδικά στις σχέσεις γονέων - παιδιού.
- 2) Τη συναισθηματική συναλλαγή μεταξύ των μελών της οικογένειας, περιλαμβανομένων και των αδελφών σε περιόδους έντονης ως μερικές φορές βίαιης σύγκρουσης,
- 3) Περιγραφή των γονέων για την ενημέρωση του παιδιού σχετικά με τους λόγους του διαζυγίου την αντίθεση της φροντίδας του στον εκ γονέα και στις επισκεψίμους του στον άλλο μετά το διαζύγιο.
- 4) Τις αρχικές και ακόλουθες αντιδράσεις του παιδιού, όπως παρατηρήθηκαν από τους γονείς, το σχολείο το παιδί και τον θεραπευτή. Εδώ περιλαμβάνονται το παιχνίδι ως και οι φαντασιώσεις του παιδιού,
- 5) Την προσφορά συμπαράστασης από το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον και την κοινότητα και
- 6) την δυνατότητα των γονέων θα χρησιμοποιήσουν παρεμβατικούς χειρισμούς προσαρμοσμένους στις ειδικές συνθήκες της περίπτωσης των.

Οι αντιδράσεις του παιδιού και η εξελεκτική
παρεία του διαζυγίου.-

Για τα περισσότερα παιδιά το κεντρικό γεγονός από την όλη διαδικασία του διαζυγίου είναι ο χωρισμός των γονέων. Το γεγονός αυτό προκαλεί ή εντείνει σημαντικά τις βασικές αρχικές αντιδράσεις του παιδιού. Απ' αυτή την άποψη το παιδί διαφέρει από το ενήλικα για τον οποίο το κεντρικό γεγονός στο διαζύγιο μπορεί να ποικίλλει σημαντικά. Δηλαδή για τον ενήλικο ο χωρισμός είναι η υλοποίηση της απόφασης του διαζυγίου, ενώ τα σημαντικά συναισθηματικά γεγονότα μπορεί να είναι όχι η δύσκολη απόφαση, αυτή καθ' αυτή η οργανωμένη ανακάλυψη της απιστίας ή η πληρωμένη αναγνώριση, της εγκατάλειψης. Το παιδί συχνά αντιλαμβάνεται την αναχώρηση του γονέα σαν αναχώρηση από το παιδί προσωπικά. Επί πλέον η αναχώρηση του γονέα και των αντικειμένων του και η συνεχιζόμενη απουσία των από το σπίτι κάνουν τη διάσπαση της οικογένειας αναντίρρητα αληθινή. Αυτή η εμπειρία αναπτύσσει στο παιδί ένα σύνολο αντιδράσεων που μπορεί να τις προσέξει ή να μην τις προσέξει ο γονέας. Έτσι το κεντρικό γεγονός του διαζυγίου για το παιδί μπορεί να συγκριθεί ψυχολογικά με το γεγονός το θανάτου και συχνά προκαλεί παρόμοιες αντιδράσεις δυσπιστίας κλονισμού και άρνησης.

Το διαζύγιο είναι μια εξελικτική διαδικασία που περιλαμβάνει μια πολύπλοκα συνεχιζόμενη σειρά εξωτερικώς και εσωτερικώς συμβάντων και που συχνά χαρακτηρίζεται από μια διαταραχή ισορροπίας που μπορεί να φτάσει σε σοβαρή αποδιοργάνωση. Για πολλές οικογένειες αυτή η διαδικασία κρατά αρκετά

χρόνια. Πολύ σπάνια η δομή του χωρισμού των γονέων σταθεροποιείται μέσα στον πρώτο χρόνο μετά το χωρισμό των γονέων. Επομένως οι αρχικές αντιδράσεις των παιδιών στο χωρισμό και το διαζύγιο πρέπει να ιδωθούν μέσα από το πλαίσιο της όλης πορείας του διαζυγίου. Η μακρά διαταραχή ισορροπίας συχνά συνοδεύεται από μείωση της συναισθηματικής προσφοράς του κηδεμόνα - γονέα προς το παιδί. Για το μικρό παιδί αυτή η περίοδος της αποδιοργάνωσης μπορεί ν' αντιπροσωπεύει ένα ουσιαστικό μέρος της όλης εμπειρίας της ζωής του ή μπορεί να εκτείνεται σε περιόδους ανάπτυξης κρίσιμες για τη μελλοντική του προσαρμογή. Έτσι οι αρχικές αντιδράσεις του παιδιού σε συνδιασμό με τη διακοπή της γονεϊκής φροντίδας μπορεί να επηρεάσουν κατά τρόπο καταστρεπτικό τη μελλοντική του ανάπτυξη.

Αρχικές αντιδράσεις παιδιών 7 κ' 8 χρόνων

Αν και η εμπειρία του κάθε παιδιού ήταν διαφορετική και οι καθοριστικοί παράγοντες των αντιδράσεων ποίκιλλαν, ήταν δυνατόν να επισημανθούν κοινές αντιδράσεις χαρακτηριστικές των παιδιών αυτής της ηλικίας.

Η πιο χαρακτηριστική αντίδραση παιδιών 7 και 8 χρόνων στο γονεϊκό χωρισμό ήταν η διάχυτη λύπη τους. Αντίθετα από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αυτά τα παιδιά συνείδητοποιούσαν το πόνο τους. Μερικές φορές η ένταση της απελπισίας του παιδιού ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την ένταση της αναταραχής που δημιουργούσε ο ένας ή και οι δύο γονείς αλλά μερικά παιδιά υπέφεραν πάρα πολύ ακόμα κι όταν δεν υπήρχε ανοικτή γονεϊκή διαμάχη.

Η επίδραση του διαζυγίου φαίνεται να είναι τόσο έντονη

Ώστε οι κατάλληλοι για την ηλικία των παιδιών μηχανισμοί άμυνας, περιλαμβάνοντας την άρνηση μέσω της φαντασίας και την αναστροφή, δεν αντέχουν κάτω από το άγχος που προκαλεί έντονη οδύνη και αδράνεια. Επίσης αντίθετα με τους εφήβους και τους ενήλικες στο πένθος η δομή του εγώ του παιδιού σ' αυτή την ηλικία είναι τέτοια που του είναι δύσκολο να χρησιμοποιήσει άρνηση εκ περιτροπής με την εμπειρία του πόνου ώστε βαθμιαία να μειώσει την οδύνη του. Ούτε έχει το παιδί τη συγκρότηση του εγώ και τη δυνατότητα γθα αυτόνομο προγραμματισμό ώστε ν' ανακουφισθεί με άλλες δραστηριότητες ατομικές ή ομαδικές. Απ' αυτή την άποψη θυμίζει τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας που δεν μπορούσαν να ανακουφισθούν με το παιχνίδι τους και ενώ μερικοί γονείς προσπάθησαν να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αντιμετωπίσουν της απελπισία τους πολλοί ήσαν τόσο απασχολημένοι με τη δική τους πικρία, ταπείνωση και σχέδια για εκδίκηση ώστε να μην είναι συναισθηματικά διαθέσιμοι.

Φ ό β θ ο ς

Τα περισσότερα παιδιά ηλικίας 7 κ' 8 χρόνων είναι φιβισμένα από τη σημερινή ασταθή οικογενειακή τους κατάσταση και για το μέλλον τους. Το κλάμα και οι λυγμοί δεν είναι σπάνια κυρίως μεταξύ των αγοριών και πολλά παιδιά είναι έτοιμα να κλάψουν-κατά-τη-συζήτηση των διαφόρων θεμάτων του διαζυγίου. Για πολλά παιδιά η διάλυση της οικογένειας σημαίνει απειλή σ' όλη τη σφαίρα της ζωής τους και ότι ο κόσμος έχει σοβαρά διασαλευθεί. Ανησυχούν ότι δεν υπάρχει ασφαλής τόπος γο' αυτά να καταφύγουν, υπονοώντας την πεποίθηση ότι το

προστατευτικό οικογενειακό περιβάλλον είναι απαραίτητο για την ασφάλειά τους και τη συνεχιζόμενη ανάπτυξή τους.

Συναίσθηματα αποστέρησης

Φαντασιώσεις, αποστερήσεις, γεμίζουν τες ώρες πολλών παιδιών, που εκφράζουν άλλωστε συναίσθηματα απώλειας ή ακόρεστης πείνας και άλλωστε στο παιχνίδι και στην φαντασίωση. Ακόμη άλλα παιδιά πεζούν να αποκτήσουν καινούργια και ωραία ποδήλατα, ρούχα, παιχνίδια, τους γονείς τους.

Φαντασιώσεις ευθύνης και συμφιλιώσης

Πολλά παιδιά παραδέχονται ότι αυτά έχουν προκαλέσει το διαζύγιο και ότι αυτά είναι ολοκληρωτικά υπεύθυνα για το διαζύγιο. Ακόμα μερικά παιδιά επιθυμούν να συμφιλιωθούν οι γονείς τους γιατί δεν φαίνονται να συμφωνούν με την άποψη ότι το διαζύγιο είναι καλύτερο γι' αυτά απ' ότι μια συνεχής συζυγική άσπαχη.

Σχέση με τον πατέρα που έφυγε

Αίσθημα απώλειας

Βασικό για να παιδιά των 7 και 8 χρόνων είναι το δυνατό συναίσθημα απώλειας που έχουν για τον πατέρα που έφυγε. Πολλά αισθάνονται εγκατελειμένα και ανεπιθύμητα κι εκφράζουν τη νοσταλγία τους με τρόπους που θυμίζει μοιρολόι για τον νεκρό πατέρα. Αν και δεν εκπλήττει το γεγονός ότι πολλά παιδιά νοσταλγούν τον πατέρα τους μετά το χωρισμό

των γονέων, η ένταση της αντίδρασης και αυτή της ηλικίας είναι εκπληκτική τα αγόρια και ιδίως τα μικρότερα υποφέρουν περισσότερο ανάλογα βέβαια με το βαθμό επαφής και ικανοποίησης που υπάρχει πατέρα - παιδιού. Είναι πολύ πιθανό ότι τα αγόρια στην αρχή της λανθάνουσας περιόδου που μόλις έχουν εδραιώσει την επίλυση οιδιπόδειου συμπλέγματος υποφέρουν πολύ από το χωρισμό με τον πατέρα. Από πλευράς σταδίων ανάπτυξης, το αγόρι σ'αυτή την ηλικία έχει πρόσφατα απορριφθεί την ικανοποίηση της οιδιπόδειας μητέρας και με το διαζύγιο χάνει και τον πατέρα. Επί πλέον ο χωρισμός από τον πατέρα την κτίσιμη αυτή ηλικία μπορεί να διακόψει τη διαδικασία της ταύτισης του παιδιού μας μαζί του.

Επισκέψεις

Οι επισκέψεις των παιδιών στον πατέρα μετά τον χωρισμό είναι μικρή ανακούφιση γι'αυτά. Το τυπικό επισκεπτήριο δύο φορές το μήνα, καθιερωμένο από την παράδοση από το δικαστήριο σαφώς δεν επικρατούσε για να καλύψει τις προσδοκίες των 7 και 8 αγοριών. Τα περισσότερα παιδιά αισθάνονται ότι αυτό το επισκεπτήριο είναι στερητικό και ανεπαρκές για να βοηθήσει στην ανάπτυξη μιας ικανοποιητικής σχέσης. Σχεδόν όλα τα παιδιά νισταλγούν και επιθυμούν να βλέπουν τον πατέρα πιο συχνά τα μόνα παιδιά που είναι σχετικά ικανοποιημένα είναι εκείνα που μπορούν να πάνε με το ποδήλατό τους στο σπίτι του πατέρα αρκετές φορές την εβδομάδα και που αν οι συχνές αυτές επισκέψεις έχουν τη συγκατάθεση και των δύο γονέων.

Εκτός από την περιορισμένη επαφή με τον πατέρα, πολλά

παιδιά αισθάνονται την πικρία των γονέων και τη συνεχιζόμενη οργή τους που ξαναφουντώνει κατά τη διάρκεια των επισκέψεων. Έτσι εκτός από τη λύπη τους που βλέπουν τον πατέρα λιγώτερο τα παιδιά πρέπει να υποστούν και την επιθετικότητα των γονέων σαν αντάλλαγμα για τη δυνατότητα να επισκεφθούν τον πατέρα.

Ανάγκη για τον πατέρα

Μερικά μικρά αγόρια παρακαλούν αγωνιωδώς τις μητέρες τους να ξαναπαντρευτούν. Άλλα παιδιά εκφράζουν την ανάγκη να έχουν τον πατέρα τους κοντά για να έχουν πειθαρχία και εξωτερικό έλεγχο. Αυτή αναπτυξιακή ανάγκη ή η εξάρτηση του παιδιού από τον πατέρα για να το προστατεύσει και για να του προσφέρει ένα πρότυπο συμπεριφοράς αλλά και συντροφιά είναι καίριας σημασίας για τα παιδιά της πρώιμης λανθάνουσας περιόδου. Μπορεί επίσης να εκφράζει το φόβο του αγοριού να μείνει μόνο με την οιδιπόδεια μητέρα. Η ανάγκη για την παρουσία του πατέρα εκφράζεται πιο συχνά από τα μεγαλύτερα αγόρια ή τα μοναχοπαίδια αγόρια.

Σχέση με τη μητέρα - κηδεμόνα

Θ υ μ ό ς: Αντίθετα με τη δυσκολία τους να εκφράσουν το θυμό τους προς τον πατέρα που τα εγκατέλειψε, υπάρχουν αγόρια που εκφράζουν αρκετό θυμό προς τη μητέρα είτε θεωρώντας την υπεύθυνη για το διαζύγιο, είτε για την αναχώρηση του πατέρα από το σπίτι. Τα παιδιά που είναι πιο πολύ πληγωμένα ή αγχώδη για την απώλεια του πατέρα, είναι και τα περισσότερα οργισμένα με τη μητέρα τους.

Πιο συχνά ο θυμός εκφράζεται με το μηχανισμό της μετά-

θεσης ενάντια σε δασκάλους, φίλους ή αδέλφια ή με παλινδρομικά ξεσπάσματα που θυμίζουν τις προσχολικές εκρήξεις οργής. Βέβαια για μερικά αγόρια ο θυμός λειτουργεί σαν μηχανισμός προστασίας ενάντια στις παλινδρομικές οιδιπόδειες φαντασιώσεις ιδιαίτερα όταν τα αγόρια είναι μοναχοπαίδια ή τα μεγαλύτερα παιδιά στην οικογένεια.

Φόβος ανταγωνισμού προς τη μητέρα

Εν τούτοις πιο συχνά από το θυμό είναι ο φόβος ανταγωνισμού προς τη μητέρα, που έχει την επιμέλεια του παιδιού συνδιασμένοι με φαντασιώσεις για την πανίσχυρη μητέρα. Μερικά παιδιά κατέχονται ολοκληρωτικά απ' αυτόν το φόβο που εν μέρει μια ρεαλιστική βάση. Πολλές μητέρες είναι πολύ θυμωμένες και τα παιδιά δείχνουν να κατανοούν την πραγματικότητα με το να ανησυχούν και να προσέχουν μήπως τυχόν προκαλέσουν την οργή της μητέρας τους.

Πάνω και πέρα από αυτή τη ρεαλιστική στάση, τα παιδιά αντιλαμβάνουν ότι η μητέρα είναι ένα πικίνδυνο και ισχυρό άτομο που πρέπει να κατευνάσουν. Επειδή μερικά παιδιά βλέπουν σαν τον νικητή που έχει διώξει τον πατέρα από το σπίτι φοβούνται και για την δική τους επιμέλεια.

Συγκρούσεις αφομοίωσης

Τα παιδιά της λανθάνουσας περιόδου όπως και οι έφηβοι έχουν συγκρουόμενα συναισθήματα προς τους γονείς που χωρίζουν. Αντίθετα από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αυτά τα αγόρια και τα κορίτσια είναι αρκετά μεγάλα για να πάρουν ενεργό θέση υπέρ του ενός ή και των 2 γονέων στις

οργισμένες διαμάχες τους. Πολλά παιδιά δέχονται πολύ πίεση από την οργισμένη ταπεινωμένη μητέρα για να μισήσουν και να απορρίψουν τον πατέρα. Οι πιέσεις και στους δύο γονείς για απομόλωση κάνουν μερικά παιδιά να αισθάνονται ότι ακόμα και σωματικά είναι διχασμένα.

Αυτά τα συγκρουόμενα συναισθήματα απομόλωσης υπάρχουν και όταν ακόμα οι γονείς δεν πιέζουν το παιδί για συμμαχία ή απόρριψη.

Αλλά όπου υπάρχουν έντονες γονεϊκές πιέσεις τα παιδιά δεν φαίνονται να είναι σε θέση να συμμορφωθούν με την απαίτηση να απορρίψουν ολοκληρωτικό τον ένα γονέα και να συμμαχήσουν αποκλειστικά με τον άλλο. Απ' αυτή την άποψη διαφέρουν τα μεγαλύτερα παιδιά που είναι ικανά να αποφύγουν την ένταση των πιέσεων δημιουργώντας συμμαχίες και στους δύο γονείς συχνά κρυφά και σε βάρος της ψυχικής τους ισορροπίας.

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ανάγκη να μείνουν πιστοί και στους 2 γονείς παρά της οδύνης μπορεί να έχει σχέση με την πρόσφατη λύση των οιδιπόδεων συγκρούσεων και τον φόβο του μήπως παλιandroμηθούν στην συμμαχία με τον ένα γονέα.-

•//•

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ

Η παρουσία και ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια.

1. Η οικογένεια σαν παράγοντας αγωγής.

Η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό κύτταρο από πλευράς κοινωνιολογικής και από πλευράς ψυχολογικής. Ο ορισμός της οικογένειας σύμφωνα με το λεξικό του κοινωνιολόγου LITRE είναι:

"Το σύνολο των προσώπων του ίδιου αίματος που ζούν κάτω από την ίδια στέγη, ιδίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά".

Η γνώμη των ψυχολόγων όμως είναι διαφορετική. Έτσι ο MAURICE ROTOU στο βιβλίο του RELATIONS FAMILIALES γράφει:

"Καλά είναι να υπάρχει στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα, μα αυτό που δίνει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί".

Παλαιότερα στην οικογένεια αποδιδόταν κυρίως η διατήρηση του είδους. Ποτέ όμως δεν έπαφε να υπάρχει η συνείδηση του γεγονότος ότι, η οικογένεια ήταν "κάτι περισσότερο" από απλή προμηθεύτρια της κοινωνίας με νέες γενειές. Σύντομα αποκαλύφθηκε ότι το είδος προυποθέτει κάτι παραπάνω από την απλή παραγωγή και συντήρησή του για να υπάρξει και πως οι προυποθέσεις αυτές, μάλιστα ήταν αδύνατο να ενοηθούν έξω από τον ανθρώπινο πολιτισμό.

Σήμερα είναι από τους σπουδαιότερους παράγοντες αγωγής είναι η οικογένεια, γιατί δεν αρκεί να βοηθήσουμε κάποιον να επιζήσει, απλώς, αλλά και να ζήσει σαν "Ισορροποιημένο" άτομο.

Η οικογένεια είναι το ιδανικό θερμοκήπιο, ο φυσικός χώρος μέσα στον οποίο γεννιούνται και αναπτύσσονται τα τρυφερά βλαστάρια τα παιδιά. Μέσα σ' αυτή ο νέος άνθρωπος θα πρωτοδεί το φως "και θα σπουδάσει φυσικά και αβίαστα τα μαθήματα για τη ζωή".

Η οικογένεια είναι αυτή που θα θέσει τις βάσεις και το θεμέλιο της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του νέου ανθρώπου γιατί είναι πλέον πολύ γνωστό ότι τα πρώτα έτη της ηλικίας είναι τα πιο κρίσιμα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Εφ' όσον τότε ακριβώς το παιδί παρουσιάζει την μεγαλύτερη ευαισθησία στα μηνύματα, τη μεγαλύτερη πλαστικότητα.

Ο παιδαγωγός Ηλίας Ξηροτότης μιλώντας για την αξία της οικογένειας έλεγε: "Ο άνθρωπος μια φορά στη ζωή του βλάπτει τον ήλιο καυτηρό, στην παιδική του ηλικία. Αν τότε ζεσταθεί καλά ποτέ δε θα κρυώσει στο πολικό κύο της ζωής των ηλικιωμένων".

Εκείνο που έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην αξία της οικογένειας ήταν οι έρευνες του Φρόουντ. Ο Φρόουντ υποστηρίζει ότι: "Τα βιώματα της παιδικής ηλικίας είναι εκείνα που καθορίζουν την μετέπειτα ψυχολογική δομή του ατόμου".

Είναι αναμφισβήτητο ότι δεν υπάρχει άλλο περιβάλλον από την οικογένεια όπου το παιδί μπορεί να αυξάνει και να εξελίσσεται ομαλά. Σε αυτό το περιβάλλον δέχεται το ποσό της τρυφερότητας και των φροντίδων που έχει ανάγκη για να γίνει ώριμος άνθρωπος.

Η οικογένεια προσφέρει στο παιδί κατάλληλο έδαφος για να ικανοποιεί τις συναισθηματικές του ανάγκες. Αν ο ρόλος της μητέρας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη δημιουργία ενός καταλλήλου συναισθηματικού κλίματος για την ανάπτυξη του παιδιού, πο ίδιο σημαντικός είναι και ο ρόλος του πατέρα.

Η δημιουργία της υγιούς οικογένειας ανταποκρίνεται περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού.

Μέσα εκεί βρίσκει το έδαφος που του ταιριάζει για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η οικογένεια προσφέρει επίσης στο παιδί το κατάλληλο έδαφος για να ικανοποιεί το αίσθημα αμύνης

και προστασίας του οπότε έχει ανάγκη. Το οικογενειακό περιβάλλον είναι προορισμένο να του παρέχει το απαραίτητο καταφύγιο για να δοκιμάζει τις δυνάμεις του, να αμβλύνει τα πρώτα χτυπήματα με τον έξω κόσμο και να του προσφέρει προστασία και την βοήθεια μιας τρυφερής κατανοήσεως.

Το παιδί έχει ανάγκη της ετερογένειας του οικογενειακού περιβάλλοντος. Αυτό θα του προσφέρει μια εικόνα αρκετά περιπλοκή και θα το πλουτίσει. Οι γονείς θα του προσφέρουν τα πρότυπα και με τον γονέα του ίδιου φύλλου, το παιδί θα θελήσει να ταυτίσει αν οι σχέσεις μαζί του είναι θετικές. Αν ίσως θέλαμε χειρωνακτικές αποδείξεις της αξίας και του ρόλου της οικογένειας θα τις βρίσκουμε εύκολα στα μάτια των ατύχων εκείνων ανθρώπων που τη στερήθηκαν και που έζησαν και μεγάλωσαν σε νηπιτροφείο, ορφανοτροφεία και παιδουτοπόλεις. Συχνά παρουσιάζουν μια συναισθηματική ανωριμότητα και μερικές φορές παθολογική προσωπικότητα από τη συναισθηματική αποστέρηση που συνεπάγεται η έλλειψη μονόμου και σταθερού οικογενειακού περιβάλλοντος. Τα παιδιά που αναπτύσσονται μακριά, από την οικογένεια μπορεί να μειονεκτούν όχι μόνο στην πνευματική τους εξέλιξη και την κοινωνική προσαρμογή αλλά ακόμη και στη σωματική ανάπτυξη του.

Ευτύχημα λοιπόν μεγάλο για τα άτομα που γεννιούνται και μεγαλώνουν μέσα σε μια αρμονική οικογένεια και δυστύχημα για εκείνα που δεν γνωρίζουν οικογένεια ή μεγαλώνουν σε μια οικογένεια προβληματική, αρρωστημένη.

~~Τα αποτυπώματα του ενός ή του άλλου είδους οικογένειας μένουν αν όχι πάντα, τις περισσότερες φορές ανεξίτηλα στην προσωπικότητα των ατόμων που βγαίνουν από αυτή.~~

2. Πατρότητα - πατρικό αίσθημα - πατρικές μορφές.

Θεωρούμε σκόπιμο να αναθερμούμε στην έννοια της πατρότητας. Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία πατρότητα είναι η ιδιότη-

τα του πατέρα που προέρχεται από τη γέννηση ή υιοθεσία του παιδιού.

Ο γάλλος ψυχαναλυτής και ψυχίατρος Μπερνάρ Μιλντόρφ γράφει πως την έννοια της πατρότητας συνθέτουν τρία στοιχεία.

α) Η βιολογική πατρότητα (ο άνδρας που καθιστά έγκυο τη γυναίκα).

β) Η ψυχολογική πατρότητα (ο άνδρας που ανατρέφει ένα παιδί).

γ) Η συμβολική πατρότητα (ο άνδρας που δίνει το ονόμα του σε ένα παιδί).

Η πατρότητα χαρακτηρίζεται από δύο ειδών λειτουργίες σύμφωνα με τον Μιλντόρφ.

1. Την έμμεση πατρική λειτουργία: είναι εκείνη που διασφαλίζει ο ο πατέρας σαν σύζυγος της γυναίκας του προσφέροντος την αγάπη και την ψυχοσυναίσθηματική ασφάλεια που έχει ανάγκη για να είναι μια "καλή μάνα".
2. Την άμεση πατρική λειτουργία: είναι εκείνη που ο πατέρας διασφαλίζει σαν εκπρόσωπος του αρσενικού φύλου. Είναι η πιο ουσιαστική και διακρίνουμε σε αυτή πολλά στοιχεία.

Μερικά από αυτά τα στοιχεία της άμεσης πατρικής λειτουργίας είναι:

- α) Ο πατέρας σαν ρυθμιστής απόστασης ανάμεσα στη μάνα και το παιδί.
- β) Ο πατέρας σαν αντίπαλος στην οιδιπόδεια κατάσταση, (για το παιδί του αντίθετου φύλου).
- γ) Ο πατέρας σαν "αρχική μορφή μεταβίβασης" δηλ. σαν τον πρώτο "άλλο" που γίνεται αντιληπτό από το παιδί, σαν το πρώτο-~~"ξέ-~~νο" πρόσωπο εκτός από τη μάνα.

"Ένας άνδρας δεν είναι ποτέ ένας πατέρας αυτοδύναμος" γράφει ο Μιλντόρφ. "Για να γίνει κάποιος πατέρας χρειάζεται μια μακρο-

χρονη διαδικασια ψυχολογικης και ψυχοσυναισθηματικης ωριμα-
νσης":

Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η μητρότητα είναι κάτι διαφορετικό από την πατρότητα. Είναι συντηρημένη με το σώμα, ενώ η πατρότητα είναι ψυχολογικό απόκτημα.

Η βιολογική μάνα δεν μπορεί να αρνηθεί την ύπαρξη της σαν Μάνα "μπορεί όμως να αρνηθεί να παίξει το ρόλο της!" Και εδώ ακριβώς γίνεται φανερό ότι η μητρότητα καλλιεργείται και διαπλάθεται στην πορεία γνωριμίας της μάνας με τα παιδιά της.

Καθημερινά παραδείγματα τεκμηριώνουν το γεγονός ότι η μητρότητα είναι ψυχολογικό απόκτημα. Εφημερίδες συχνά αναφέρουν ότι μητέρες σκότωσαν τα παιδιά τους, τα εγκατέλειψαν, τα κακοποίησαν κ.λ.π.

Ακόμη στις μέρες μας μιλάμε για γυναίκες που νοικιάζουν την μητέρα τους για να έρθει στον κόσμο ένα παιδί που θα δώσει τη χαρά της μητρότητας σε μία άλλη γυναίκα.

Το μητρικό αίσθημα όπως και το πατρικό δημιουργείται σταδιακά κατά τη διάρκεια συγκατοικήσεώς με τα παιδιά των με το μόρασμα της ζωής των ανθρώπων.

Κατά τον Μυλτόρφ οι πατρικές μορφές είναι:

- α) Ο αυταρχικός πατέρας
- β) Ο αδύνατος πατέρας
- γ) Ο πατέρας που ενεργεί ορθολογιστικά
- δ) Ο συναισθηματικός πατέρας (αντίθετος του προηγούμενου).

~~Κατά τον Α. Κοσμόπουλο οι πατρικοί τύποι είναι:~~

- α) Ο αυταρχικός πατέρας
- β) Ο απρόσαρμοςτος πατέρας
- γ) Ο χωρίς κύρος πατέρας
- δ) Ο πατέρας φίλος

- ε) Ο δρυκολάπτης πατέρας (χάνει παντού την μύτη του).
- στ) Ο πατέρας με τη λαμπρή κοινωνική προοπωπικότητα.
- ζ) Ο πατέρας απών (άλλοι τον λένε αδρατο).

Ωστόσο καμμιά ανθρώπινη ύπαρξη δεν μπορεί να αναχθεί αποκλειστικά σε ένα μόνο από τους παραπάνω τύπους πατέρων, γιατί κάθε άτομο περιλαμβάνει λίγο απ'αυτά τα διάφορα στοιχεία τόσο στην προσωπικότητα του όσο και στο πατρικό ρόλο.

Ο πατέρας στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας

"Είναι εύκολο να γίνει πατέρας αλλά δύσκολο να είσαι πατέρας".

Βίλχελμ Μπους

Στη βρεφική ηλικία βλέπουμε ότι η μητρική μορφή είναι κυρίαρχη χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο πατέρας δεν παίζει κανένα ρόλο. Περισσότερο σπουδαίος γίνεται ο ρόλος του μετά το 3ο έτος της ηλικίας του παιδιού. Τότε έχει μεγαλύτερη ανάγκη το παιδί για δημιουργία σχέσεων μαζί του.

Η δυάδα μητέρα - παιδί γίνεται τώρα τριάδα: μητέρα-παιδί-πατέρας. Η σχέση είναι τριγωνική. Η συνειδητοποίηση του πατρικού ρόλου από το παιδί αγόρι ή κορίτσι το στρέφει τώρα στον πατέρα, ο ρόλος και αποκρίνεται από την πλήρη εξάρτηση με τη μητέρα του. Γι'αυτό ο πατέρας καλείται να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας.

Πρέπει να ενθαρρύνει το παιδί στην προσπάθεια του να γνωρίσει τον έξω κόσμο:

Πρέπει να το προφυλάξει απ'ο καθενί βλαβερό να είναι ο προστατής, ο ελεγκτής, ο καλοδηγητής του παιδιού του, στο άνοιγμα προς τα έξω στην πορεία του για την πλήρη κοινωνικοποίησή του.

Πολλές σύγχρονες θεωρίες τείνουν να αμφισβητήσουν κάθε πατρική "εξουσία", χωρίς όμως να λογαριάζουν πως η "εξουσία" του πατέρα, σε ορισμένες κρίσιμες καμπές της ζωής του παιδιού (π.χ. παιδική ηλικία) είναι απαραίτητη για την ασφάλεια την ανάπτυξη του. Λέγοντας πατρική "εξουσία" εννοούμε την ευθύνη και την αρμοδιότητα που έχει ο πατέρας απέναντι στα παιδιά για τη σωστή καθοδήγησή τους προκειμένου να αναπτυχθούν σωστά και ισοροπημένο.

Η έλλειψη της πατρικής παρουσίας προκαλεί συχνά διαταραχές της προσωπικότητας στα παιδιά.

Οι ειδικοί κάνουν λόγο για το "σύνδρομο αποστερήσεως της πατρικής εξουσίας" ή για τις "κοινωνικοπάθειες" που έχουν δυσάρεστες συνέπειες στη μεταγενέστερη κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού.

Ο GINNOT λέει: "Από τη νηπιακή ηλικία το παιδί χρειάζεται να νοιώθει ότι έχει έναν πατέρα που μπορεί να το προστατέψει από κίνδυνο. Τρεις περιοχές κινδύνων απαιτούν ιδιαίτερα την κατευθυντήρια παρουσία του πατέρα κατά τον GINNOT. "Χρειάζεται προστασία εναντίον απειλών από τον εξωτερικό κόσμο, εναντίον φόβων από τον εσωτερικό κόσμο και εναντίον υπερβολικής προστασίας από τη μητέρα".

Υπερβολική προστασία σημαίνει μια αδιάκοπη απασχόληση με τις μικρολεπτομέρειες της ζωής του παιδιού. Το παιδί όμως έτσι μεγαλώνει αλλά δεν ωριμάζει. Επειδή έχει ζήσει με ένα δανεικό εγώ δεν μπορεί να αναπτύξει το δικό του. Δεν ξέρει τα δικά του αισθήματα, τις δικές του επιθυμίες και του λείπουν στοιχειώδεις κοινωνικές ικανότητες.

Επειδή συχνά πολλές μητέρες σχηματίζουν γνώμη για λογαριασμό του παιδιού, αυτό έχει μεγάλη δυσκολία για να σκεφτεί

λίγη αντίληψη του εσωτερικού εαυτού του και γενικώτερα του κόσμου γύρω σου. Συγχρόνως δαπανού πολλούς ενεργητικότητας σε μια διαρκή σύγκρουση μεταξύ της εξάρτησής από κι μητέρα και της αδριστης διαφαινόμενης επιθυμίας του για αυτονομία.

Όπως ακριβώς είναι απαραίτητο ο πατέρας να συμπαρίσταται στη μητέρα στην αντιμετώπιση ενός επιθετικού παιδιού έτσι πρέπει να προστατεύει και το παιδί εναντίον μιας υπερβολικά προστατευτικής μητέρας. Είναι έργο του να δώσει στο παιδί αγάπη που βρίσκεται έξω από προστατευτικά όρια και είναι απελευθερωτική.

Ιδιαίτερη σημασία για τα παιδιά έχει η συμφωνία ή η ασυμφωνία ανάμεσα στον πατέρα και τη μητέρα και ο χαρακτήρας των σχέσεων τους που όχι μόνο καθορίζουν την ατμόσφαιρα ολοκληρωτικής οικογένειας αλλά και δίνουν στα παιδιά την πρώτη και πιο ζωντανή εντύπωση των σχέσεων των δύο φύλων.

Δεν πρέπει ποτέ οι γονείς να ξεχνούν πως η οικογενειακή δομή, η γαλήνη, η ευτυχία, εξαρτώνται ουσιαστικά από τη βαθύτερη στάση αναμεταξύ τους και πως μόνο σε μία ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, στοργής και αμοιβαίας κατανόησης είναι δυνατή μια ισορροπημένη αγωγή.

Άλλωστε όσο εκλεκτή κι αν είναι η πατρική παρουσία (η μητρική) μετριάζεται κατά πολύ η ευεργετική της επίδραση στο παιδί όταν η οικογενειακή εστία στερείται ηρεμίας και σταθερότητας.

Είναι πολύ γνωστό ότι και ο πατέρας είναι για το παιδί, το πρότυπο, ο κανόνας, το παράδειγμα. Μιμητικό ον το παιδί αντιγράφει τις κινήσεις του, ότι βλέπει, ότι ακούει περισσότερο απ' ό,τι υπάκουει στις συμβουλές του. Γι' αυτό η συμπεριφορά του πατέρα που επηρεάζει όχι μόνο την παρούσα σχέση μεταξύ τους αλλά και ολοκληρωτική τη μελλοντική ζωή του παιδιού, πρέπει να είναι

θερμή, ανυπόκριτη ειλικρινής. Δεν είναι αρκετή μια απλή παρουσία που απαιτείται μια παρουσία δυναμική, ζωντανή. Απαιτείται ενεργητική αγάπη προς το παιδί, ενδιαφέρον, συμπάθεια, συμπράσταση.

Κατά τον GINNOT η πατρική παρουσία κρίνεται πιο απαραίτητη για τα αγόρια γιατί η ανδρικότητα δεν αποκτάται με μια τυπική σειρά μαθημάτων. Βιώνεται και μαθαίνεται κατά τη διάρκεια της καθημερινής ζωής από ένα πατέρα που χρησιμεύει σαν υπόδειγμα.

Στην περίοδο 3 έως 6 χρονών το παιδί ανακαλύπτει κατά τον Φρούντ την γενετήσια σφαίρα ηδονής. Η διαπίστωση των διαφορετικών φύλων τοποθετεί μέσα του τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του ανάλογα με το φύλο τους αλλά και ανάλογα με τη "στάση" που το περιβάλλον εμπνέει προς αυτό ή το φύλο του.

Το αγόρι των 3-5 χρονών, βλέπει τον πατέρα του να του κλέβει τη μητέρα, ενώ για το κορίτσι, ο πατέρας γίνεται αντικείμενο θαυμασμού. Αν και ο πατέρας φερθεί σωστά αποδεχόμενος το φύλο του (καθώς και το φύλο και το ρόλο της συντρόφου του), αλλά και τη συζυγική και γονεϊκή του ιδιότητα, θα μπορέσει να βοηθήσει τα παιδιά. Έτσι πέρα από την ανάγκη ικανοποίησης των αναπτυξιακών τάσεων, το αγόρι θα κατορθώσει σύντομα να ταυτισθεί με τον πατέρα, το δε κορίτσι με τη μητέρα, θα εξωτερικοποιήσει δε τον γονέα που είναι αντικείμενο ανταγωνισμού και δεν θα υπάρχει λόγος να αγαπά διεκδικητικά τον άλλο. Παράλληλα το παιδί λευτερωμένο τώρα απ' όλο το συναισθηματικό-διχασμό, θα μπορέσει να στραφεί σε κάτι εξωατομικό που πο ελκίζει όπως το σχολείο, οι σύντροφοι και που η δυνατότητα αυτή, αποτελεί σημαντικό σταθμό για την κοινωνικοποίησή του.

Η εκπαιδευτική σημασία του πατέρα είναι τουλάχιστον τόσο μεγάλη όσο αυτή της μητέρας, γιατί αποτελεί ένα κέντρο επιρροής του πρώιμου παιδικού κόσμου το οποίο διαμορφώνει την παιδική ψυχή με τη δύναμη άβυστων εντυπώσεων.

Με το μεγάλωμα του παιδιού ο πατέρας αναλαμβάνει όλο και πιά πολύ την εκπαιδευτική του λειτουργία. Αυτός εντυπωσιάζει αρχικά το παιδί ίσως περισσότερο από τη μητέρα, από την οποία απομακρύνεται μέχρι να ξαναπροσδιορίσει τη σχέση του μαζί της και η παρουσία του είναι απαραίτητη τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια μέχρι της ενηλικιώσεως.

Η συμπεριφορά του πατέρα και οι σχέσεις του με το παιδί πρέπει να είναι ανάλογη με την ηλικία, του παιδιού. Αν γίνει σεβαστός τότε μπορούν ν' αναπτυχθούν αληθινές σχέσεις που θα βοηθήσουν το παιδί στην αύξηση της δικής του ωριμότητας, στο να ακολουθήσει το δικό του δρόμο. Σε κάθε περίπτωση της ζωής του παιδιού πρέπει να είναι παρόν για να μπορεί το παιδί να αντλεί δύναμη και υποστήριξη αλλά και να νοιώθει ασφάλεια.

Ο πατέρας δεν πρέπει να είναι ούτε αυστηρός ούτε επιεικής. Απερίφραστα μπορούμε να πούμε ότι η ισορροπία βρίσκεται στη μέση. Ούτε αυστηρότητα και τυραννία ούτε υπερβολική επιείκεια απόλυτη ελευθερία. Και τα δύο βλάπτουν. Η πολλή αυστηρότητα και το χειρότερο η τυραννία τραυματίζουν το παιδί ανθρωπότητα και του αλλοιώνουν την προσωπικότητα κομματιάζουν το εγώ του, το κάνουν άβουλο ή επαναστατικό.

Είναι αποδεδειγμένο από ψυχολόγους και ψυχιάτρους πως η υπερβολική αυστηρότητα, η καταπίεση και ο εξαναγκασμός φέρουν αγχώδη συγκράτηση και δουλικότητα η δυσφορία και επανάσταση. Η προσωπικότητα του παιδιού πρέπει να αντλεί δύναμη και ορμή

από την αγάπη για την αρμονική ανάπτυξη. Συχνά ακούμε κάποιον πατέρα να λέει:

"Και εμένα με έδερνε ο πατέρας μου και δεν έπαθα τίποτε, γιατί να μην δείρω και εγώ το παιδί;" Την απάντηση στον πατέρα αυτό δίνει εύγλωτα ο Ντοικωρς. "Ο πατέρας που πιστεύει στο ξύλο δεν έχει ιδέα σε ποιά έκταση το ξύλο που έφαγε όταν ήταν παιδί έχει κλονίσει την ευτυχία της έγγαμης ζωής του, τις σχέσεις του με τους φίλους του και τέλος τη στάση του απέναντι στο παιδί". Η εμπειρία της τυραννίας της τιμωρίας του ξύλου έστω και αν νομίζουμε ότι σβήνει και χάνεται κάποτε, παραμένει τυπωμένη και γραμμένη στο χαρτί της ψυχής. Βεξήλου όταν το παιδί, μάθει να φοβάται τον πατέρα του θα φοβάται και τα υποκατάστατά του, τον δάσκαλο, τον καθηγητή, το κράτος και δεν του μένει τίποτε άλλο παρά να υιοθετήσει αντικοινωνική συμπεριφορά ή να διαιωνίσει κακές σχέσεις με όλους τους συνανθρώπους του.

Ο Έρικ Φρόμ γράφει: "Ο πατέρας πρέπει να είναι υπομονετικός και επιεικής παρά απειλητικός και αυταρχικός. Η τιμωρία του παιδιού από μέρους του πατέρα είναι απαραίτητη για λόγους παιδαγωγικούς και όχι ειδικητικούς".

Αλλά και η υπερβολική επιείκεια οδηγεί το παιδί ώστε να γίνει εγωιστικό, νωθρό, άβουλο, δυστυχημένο και μοιραία του προκαλεί δυσκολία κοινωνικής προσαρμογής. Η έκδηλη τρυφερότητα από μέρους των γονιών προς τα παιδιά όταν οι ίδιοι σαν άτομα είναι ανικανοποίητος ψυχοσεξουαλικά επηρεάζει τα παιδιά συναισθηματικά και στη διαμόρφωση του μετέπειτα ρόλου τους στον έρωτα και στο γάμο. "Δίχως μέτρο τρυφερότητας απομέρους των γονέων μπορεί να προκαλέσει και πρόωρη σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού".

Ένα παιδί που έχει ανατραφεί σωστά, σπάνια θα επιδοθεί σε αδιάκοπη πρόωρη σεξουαλική δραστηριότητα. Τα αγόρια που ασχολούνται ιδιαίτερα με τα γεννητικά τους όργανα πολύ πιο πριν από την εφηβεία κατά τον Ντραϊκωρ έχουν εκτεθεί σε δύο ειδών εμπειρίες. Πρώτο σε πρόωρο σεξουαλικό ερεθισμό εξαιτίας των ακραίων εκδηλώσεων τρυφερότητας από μέρους των γονιών και δεύτερο σε επίμονες επεμβάσεις των γονιών για την ενέργειά τους. Ο Ράττενρ γράφει: "Η υπερβολική αυστηρότητα του πατέρα απέναντι στα κορίτσα ή η υπερβολική επιείκεια μπορεί να καταλήξει σε αγαμία, ψυχρότητα, λεσβιασμό".

Δυσάρεστα αποτελέσματα και άσχημες επιδράσεις έχει επίσης η μεροληπτική στάση του πατέρα απέναντι σε ένα από τα παιδιά του. Πολλές αγχώδεις καταστάσεις των παιδιών, προέρχονται από μία τέτοια συμπεριφορά. Τα ίδια αποτελέσματα (μίσος, μειονεξία, αγχώδεις καταστάσεις, φόβους, ανασφάλειες) έχουμε και όταν η αγωγή του πατέρα είναι αντίθετη με την αγωγή της μητέρας. Μόνο όταν οι γονείς έχουν συγκλίνουσες αντιλήψεις για την ανατροφή του παιδιού, δημιουργούνται ιδανικές συνθήκες για την απρόσκοπη και ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας του.

Το παιδί αισθάνεται καθημερινά την ανάγκη του ενδιαφέροντος του πατέρα του. Γυρίζοντας από την εργασία του ο πατέρας πρέπει να ενδιαφερθεί για το παιδί του. Η ώρα της επιστροφής στο σπίτι είναι ιερή για το παιδί και δεν θα ήταν σωστό να την καταστρέψει ο πατέρας με την συμπεριφορά του.

Το παιδί, γράφει ο παιδοψυχίατρος Ιωάννης Χασάπης, "περιμένει τον πατέρα του με λαχθάρια, τον περιμένει να δει τι θα φέρει, να του δείξει τα επιτεύγματα της ημέρας και να ακούσει τους επαίτους του, τον περιμένει να του πει τα παράπονά του, να επικοινωνήσει και να παίξει μαζί του".

Ύστερα από μιά τέτοια συμπεριφορά του πατέρα το παιδί ξεχνάει όλες τις σκοτούρες και τα μικροπροβλήματά του. Αντίθετα αν δεν αισθανθεί αυτή την παρουσία του πατέρα καταλαμβάνεται συχνά από φόβους και ανασφάλεια.

Το παιδί αισθάνεται επίσης χαρά όταν τυχαίνει να βρεθεί για λίγο κοντά του στην εργασία του ή στις κοινωνικές ή πολιτικές του δραστηριότητες. Αυτό δίνει ελπίδα στο παιδί και το βοηθάει στην ομαλή απρόσκοπη κοινωνικοποίησή του.

Αμαφέρθηκε ήδη, η σημασία της ενθάρρυνσης του παιδιού. Πολλοί πατέρες όμως αντί να ενθαρρύνουν το παιδί το απογοητεύουν ή το τρομάζουν. Τους φαίνεται δύσκολο να πετύχουν τα παιδιά τους, το νομίζουν παράξενο να μπορούν να επιζήσουν ενώ οι ίδιοι τα καταφέρουν μια χαρά σε καιρούς δυσκολότερους. Άλλοι δε μιλούν στα παιδιά τους για κινδύνους και το τρομοκρατούν. Σε αυτούς ο Ντραικωρς θα έλεγε: "όποιος σπέρνει φόβους θερίζει ανησυχίες". Δεν νομίζουμε ότι στα παιδιά πρέπει να τα παρουσιάζουμε όλα ρόδινα. Μια σταδιακή αντικειμενική ενημέρωση για το μέλλον και για τις πτυχές του ανθρώπινου βίου είναι η πιο καλή λύση.

Πολύς λόγος έχει γίνει κατά καιρούς για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αναμφίβολα η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση εντάσσεται στο πλαίσιο της όλης αγωγής του παιδιού. Σήμερα είμαι κοινό αποδεκτό πως το παιδί πρέπει να ενημερώνεται και να κατατοπίζεται σταδιακά για τα θέματα του σέξ. Είναι βέβαιο πως και ο πατέρας θα βρεθεί αργά ή γρήγορα μπροστά στις ερωτήσεις του παιδιού του, π.χ. πως γεννήθηκα. Σε αυτές τις ερωτήσεις είναι προτιμότερο να απαντήσει ειλικρινά, απλά σοβαρά χωρίς υπονοούμενα. Θα ήταν σφάλμα να αγνήσει τα ερωτή-

ματα του παιδιού, να δηλώσει άγνοια, να ανάβλλει την απάντηση για αργότερα ή το χειρότερο να επιπλήξει το παιδί.

Επίσης πολύ λεπτό και ευαίσθητο θέμα είναι και η ερωτική αυτοικανοποίηση του παιδιού. Ο πατέρας ούτε θα απαγορεύσει κάτι τέτοιο, ούτε θα ενθαρρύνει. Προτιμότερο είναι να δώσει ευκαιρίες για παιχνίδι και ενδιαφέρουσες απασχολήσεις στο παιδί του. Φυσικά χρειάζεται ο ίδιος να έχει πληροφορηθεί σωστά και να μην αφήσει το παιδί του να πληροφορηθεί αργότερα τυχαία και κακόγουστα από καταπιεσμένους ή κακοπληροφορημένους συνήθως συντρόφους.

Βλέπουμε λοιπόν πόσο σημαντική είναι η παρουσία και ο ρόλος του πατέρα στην παιδική ηλικία. Δυστυχώς όμως συχνά ο πατέρας είναι ο μεγάλος "απών".

Το 1965 έγινε στις Βρυξέλλες ένα διεθνές συνέδριο που ήταν αφιερωμένο στο ρόλο του σύγχρονου πατέρα. Τα συμπεράσματα του συνεδρίου ήταν ότι ο πατέρας είναι ο μεγάλος απών. Στο ίδιο αυτό συνέδριο πήρε μέρος και ένας Αμερικανός επιστήμονας που με πολύ ειλικρίνεια ομολόγησε ότι όταν ετοίμαζε την εισήγησή του στο γραφείο, μπήκε μέσα ο γιός του και τον ρώτησε τι γράφει.

- Γράφω κάτι για το ρόλο του πατέρα είπε ο πατέρας ο γιός του είπε τότε:

- "Αφήσε μερικές σελίδες λευκές και προχώρα, σε άλλο θέμα".

Και σήμερα όμως πολλοί πατέρες αφήνουν τα βάρη στην μητέρα περιορίζουν τα καθήκοντά τους απέναντι στα παιδιά στην παροχή υλικών μέσων διάβιωσης και ψυχαγωγίας και γυρνώντας στο σπίτι απορροφούνται στην εφημερίδα τους ή πιάνουν τα τιμολόγια της επιχειρήσεως ή πάνε για ύπνο και γενικά "αυτοαπασχολούνται".

Άγνοούν ότι κανένα παιχνίδι, καμμιά υλική παροχή δεν ισορροπεί με το βάρος της πατρικής αγάπης.

Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΟΓΩ ΔΙΑ-
ΖΥΓΙΟΥ - ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.

1. ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ ΣΑΝ ΑΙΤΙΑ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως όλα τα παιδιά θέλουν να βλέπουν τους γονείς τους αγαπημένους και μονιασμένους. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν μπορεί να υλοποιηθεί. Μια πρόβλημα περίπτωση είναι το διάζυγιο.

Στην εποχή μας παρ'ότι ο θεσμός του γάμου κρύβει μέσα του μια μεγάλη ευθύνη μπορεί κανείς να παντρευτεί και να χωρίζεται χωρίς αρκετή συναίσθηση ευθύνης. Έτσι σήμερα το διάζυγιο υπάρχει σε όλες σχεδόν τις χώρες Δυτικές και Ανατολικές. Αν θελήσουμε να ριθούμε μια ματιά στην οικογένεια στην συζυγική ζωή όπως παρουσιάζεται σήμερα, θα δούμε πως πραγματικά κλονίζεται περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Και δεν είναι κάτι που μας παραξευεύει. Για όσο "η ζωή του ανθρώπου γίνεται πιο δύσκολη τόσο προχωρούμε στην τεχνική εξέλιξη, τόσο οι ανθρώπινες σχέσεις όσο και η ψυχολογία του ανθρώπου γίνεται πιο δύσκολη και πιο σύνθετη. Αυτό φαίνεται στην περίπτωση του διαζυγίου.

Όταν ο γάμος είναι αποτυχημένος δεν υπάρχει άλλος δρόμος από την διάλυσή του. Γάμοι, που μέσα τους βασιλεύει η ασυμφωνία των συζύγων, οι διαπληκτισμοί και το μίσος δεν μπορούν ποτέ να αποτελέσουν πηγή ευτυχίας και δημιουργίας για τον άνθρωπο. Αντίθετα αποτελούν μια μολυσμένη εστία, που δηλητηριάζει καθημερινά τους συζύγους αλλά και τα παιδιά της.

Όσο δεν υπάρχουν παιδιά στους ανθρώπους που χωρίζουν, η κατάσταση παρουσιάζεται κάπως πιο εύκολη. Οι άνθρωποι που ενώ-

θηκαν σε μια στιγμή της ζωής τους θα χωρίσουν χωρίς επιπτώσεις σε άλλα άτομα. Όταν όμως υπάρχουν παιδιά το θέμα είναι πιο δύσκολο και τούτο τόσο γιατί υπάρχουν μάρτυρες στην υπόθεση διαπληκτισμών όσο και γιατί ταλαιπωρούνται και τα παιδιά κατά τον ίδιο τρόπο όπως οι γονείς. Βέβαια οι άνθρωποι που αποφάσισαν να χωρίσουν δεν σταματούν μπροστά στο γεγονός πως υπάρχουν παιδιά.

Αν η διάλυση μιας σχέσης που επισφραγίζεται με το διαζύγιο δημιουργεί και αφήνει τραύματα στους συζύγους που δεν έχουν παιδιά, πολύ περισσότερο δημιουργούνται τραύματα μόνιμα ή ανανεούμενα όταν υπάρχουν παιδιά, οι μάρτυρες αυτοί που συνεχίζουν να ζούν κοντά στον ένα γονέα, σύμβολο μιας άσχημης κατάστασης που πέρασε το ζευγάρι.

Σύμφωνα με το παλιό ΑΧ σε περίπτωση διαζυγίου με κοινή υπαιτιότητα το κορίτσι έμενε στη μητέρα του, καθώς και το αγόρι μέχρι το δέκα (10) χρόνια του. Μετά το έδινε στον πατέρα του, πράγμα βέβαια πολύ σπάνιο για τα ελληνικά δεδομένα.

Βλέπουμε ότι δεν λαμβανόταν υπόψη τα πραγματικά συμφέροντα του παιδιού και η ευτυχία του εφ' όσον μάλιστα έφταιγαν και οι δύο γονείς. Παράλληλα η νομοθεσία διαχώριζε τα δύο φύλα και περιόριζε στο ελάχιστο την πατρική λειτουργία, γεγονός που εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους για τα παιδιά. Γιατί δεν σημαίνει ότι ένας πατέρας δεν μπορεί να διαπαιδαγωγήσει σωστά τα παιδιά του, όταν έχει όλο τα εχέγγυα για τη σωστή τους ανατροφή, ιδιαιτέρως μάλιστα σε περίπτωση που η μητέρα τους μπορεί να το παραμελεί.

Η κοινή γνώμη επηρεασμένη, από την αντίληψη, ότι η μητέρα είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για την αγωγή των παιδιών της και

επηρεασμένη από την νομοθεσία που ενίσχυε αυτή την αντίληψη, πιστεύει ότι η πατροστερέωση έχει μικρότερη βαρύτητα από τη μητροστερέωση. Ότι η μάνα μπορούσε να παίξει διπλό ρόλο, να πάρει και τη θέση του πατέρα, ενώ αντίθετα αυτός δεν μπορούσε να αντικαταστήσει την έλλειψή της.

Πιστεύουμε ότι την απουσία του πατέρα δεν μπορεί να την αντικαταστήσει η μητρική παρουσία. Μπορεί μόνον να την υπακαταστήσει και όχι να την αντικαταστήσει πλήρως.

Με το νέο ΔΚ σε κάθε περίπτωση διαζυγίου το δικαστήριο αναθέτει τη γονική μέριμνα είτε στον ένα από τους δύο γονείς, είτε και στους δύο μαζί αν αυτοί συμφωνούν για τον τρόπο διαμονής του παιδιού, είτε σε τρίτο πρόσωπο. Κύριος γνώμονας είναι πάντα το συμφέρον του παιδιού. Ας δούμε τι συμβαίνει στο παιδί όταν η επιμέλεια ανατίθεται στη μητέρα και ο πατέρας απουσιάζει από το σπίτι.

././.

2. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ - ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΙ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Δεδομένου ότι το σπιτικό είναι κυρίως η ένωση των δύο γονέων η απουσία ενός από αυτούς αρκεί για να προσδιορίσει μια καίρια ελλείψη του.

Αν ένας από τους συζύγους απουσιάσει ανατρέπεται για ένα διάστημα η ισορροπία που υπήρχε στην οικογένεια για να δώσει τη θέση της σε μια νέα ισορροπία η οποία επιτυγχάνεται με το χρόνο.

Όταν κάποιος υποστεί ακρωτηριασμό του παιδιού μπορεί να ζήσει μόνο με ένα πόδι και συχνά παρατηρούνται αξιοπρόσεχτες αντισταθμίσεις τα παιδιά με έντονη προσωπικότητα μπορεί να υποφέρουν λιγότερο από τον ακρωτηριασμό του σπιτικού, αλλά η πλειοψηφία τους θα υποφέρει βαθιά κατά την ψυχολογική τους ανάπτυξη λόγω αυτής της αστάθειας στην βάση.

Με την καθημερινή απουσία του πατέρα από τη ζωή του σπιτιού, ο οικογενειακός πυρήνας περιορίζεται.

Το περισσότερο βάρος πέφτει στη μητέρα να μιλήσει στο παιδί σχετικά με την κατάσταση του διαζυγίου που εκτιλύσεται μπροστά στα μάτια του. Είναι αυτονόητο πως αυτό που θα πει η μητέρα στο παιδί, θα το πει όχι μια φορά με λόγια και τις άλλες μέρες με τα έργα της να δείχνει το αντίθετο. Γιατί είναι πολλές μητέρες που αρχικά καταφέρνουν να μιλήσουν στα παιδιά και ύστερα με τη συμπεριφορά τους δείχνουν πως όχι μόνο δεν έχουν ψυχραιμία, να υποφέρουν και έχουν συσχείσει το κάθε τι με την υπόθεση του διαζυγίου, φανερώνοντας πως δεν μπορούν να ζήσουν με τη νέα κατάσταση ικανοποιητικά. Φυσικά θα πρέπει να λογαριάσουν τη σχέση που είτε το παιδί με τον πατέρα του

να σκεφτούν τι περίπου θα ζητήσει απ'όλη αυτή τη συζυγική περιπέτεια, τι είδε, και τι δεν ξέρει τι απ'όλα μπορούν να του παρουσιάσουν και τι δεν μπορούν.

Ο ADLER έλεγε: "Τα παιδιά είναι περιφήμοι παρατηρητές αλλά τα συμπεράσματα που βγάζουν από τις παρατηρήσεις τους είναι συχνά λαθεμένα".

Είναι σημαντικό να ξέρει το παιδί ότι οι γονείς του δεν χώρισαν επειδή έφταιγε εκείνο και ότι το διαζύγιο δεν είναι ένδειξη ότι δεν το αγαπούμ. Η ενοχή του παιδιού είναι αρκετή για να του δημιουργήσει μια κατάσταση αβεβαιότητας και αμβολίας. Αυτό που χρειάζεται να αποφεύγεται είναι να εκμεταλλεύεται η μητέρα ενοχές που έχει το παιδί για το διαζύγιο. Δεν αποκλείεται να έχει αντιληφθεί πως το παιδί έχει ενοχές και να τις χρησιμοποιεί για να το κάνει να φέρεται όπως εκείνη θέλει. Μερικές από τις πιο πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να έχει πάνω στο παιδί μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να σηματοδύουν έντονα την εξέλιξη του. Το παιδί βρίσκεται φορτωμένο με τις ενοχές ενός λάθους για το οποίο δεν μπορεί να κάνει κάτι για να διορθωθεί. Αυτός ο λόγος είναι αρκετός για να το κάνει μελαγχολικό. Παράλληλα το παιδί που πιστεύει πως είναι υπεύθυνο για τον χωρισμό των γονιών του μαθαίνει από πολύ μικρό να θεωρεί τον εαυτό του υπεύθυνο για τα λάθη και τις αποτυχίες των άλλων.

Η πλειοψηφία των μητέρων που χωρίζουν αισθάνονται και αυτές ενοχή απέναντι στα παιδιά τους. Κάμμιά φορά το συναίσθημα αυτό το βάζουν σε δεύτερη μοίρα. Νοιώθουν πως έφταιξαν απέναντι στα παιδιά τους, νοιώθουν πως αυτά είναι θύματα αυτής της κατάστασης, πως δεν φταίνε, μα ωστόσο δεν μπορούν να αλλάξουν τίποτε. Αισθάνονται συναισθημάτα ενοχής μα ελπίζουν πως θα δώ-

σουν στα παιδιά τους ορισμένες αναπληρώσεις στο μέλλον.

Οι περισσότερες προσπαθούν να προσφέρουν ότι τα δυνατόν περισσότερο στα παιδιά τους. Έτσι αρχίζουν να κάνουν χατήρια που συνήθως δεν έκαναν, διδάσκοντας άθελά τους το παιδί να εκμεταλεύεται τις ενοχές τους. Είναι γεγονός πως πολλές μητέρες προσφεύγουν στο εξ αίτιας μιας μη αποδεκτής συζυγικής κατάστασεως. Στην περίπτωση αυτή το παιδί είναι πράγματι το μέσον και το θύμα της αντισταθμίσεως. Όλα τα διαθέσιμα συναισθηματικά στοιχεία και μάλιστα εκείνα που δεν έχουν επίδραση στο σύζυγο, καταφεύγουν στο παιδί και έτσι του δίνουν μια θέση που δεν είναι δική του, τη θέση του συζύγου και το αναγκάζουν να ανέχεται ένα συναισθηματικό βάρος που είναι για το παιδί συντηρητικό γιατί δεν είναι σύμφωνο ούτε με την ηλικία του ούτε με την τοποθέτησή του στην οικογενειακή δομή. Δεν μπορεί να αντέξει αυτό το ρόλο του γονέα ή του συζύγου που καλείται να αναπληρώσει και σιγά-σιγά αισθάνεται να γεννιέται μέσα του ένα αίσθημα ενοχής, επειδή δεν ανταποκρίνεται στην έκκληση που του γίνεται.

Το παιδί δεν μπορεί να φτάσει στην αυτονομία παρά αφού έχει ξεπεράσει τον ανταγωνισμό προς τον γονέα του ίδιου φύλου. Το να φτάσει ως εκεί που είναι τόσο δύσκολο, γίνεται σχεδόν αδύνατο αν ο γονέας δεν του φαίνεται άξιος ταυπίσεως.

Υπάρχουν μητέρες που κρύνουν και καταδικάζουν ανοιχτά μπροστά στα παιδιά τους τον απόντο πατέρα. Υπάρχουν και άλλες που χωρίς να κάνουν το ίδιο ανοιχτά, για τον πρώην σύζυγο τους που συχνά είναι πιο εύγλωτος από τις άμεσες επικρίσεις. Αυτή η υπερβολική συναισθηματική απάλτιση έχει σαν λογικό επακόλουθο να μη μοιάσουν τα παιδιά στο έτερο ήμισυ του ίδιου φύλου.

Αν προκείται να αποφευχθεί η παρουσία στο παιδί των σφαλμάτων που δίκαια αποδίδονται στον πατέρα δεν θα υπήρχε αντίρρηση. Αλλά τα σφάλματα αυτά που τόσο "γενναιδώρα" αποδίδονται στον πατέρα δεν είναι συνήθως παρά μία πρόφαση για να απορριφθεί ότι μόνο το έτερο ήμισυ, αλλά ολόκληρο το φύλο του.

Συχνά η μητέρα του αναλαμβάνει τη φροντίδα του παιδιού προσπαθεί συνειδητά ή ασυνείδητα να τα κάνει να μισεί και να εχθρεύεται τον πατέρα του τον περιγράφει με τα πιο μελανά χρώματα και όλο το μένος και η κακία της προσπαθεί να διοχετευθεί στο παιδί. Επειδή το παιδί δεν έχει εκ των προτέρων εχθρότητα κατά του πατέρα του αισθάνεται γι' αυτόν ένα ορισμένο βαθμό τρυφερότητας. Η συναισθηματική αυτή αρρυθμία, εγκυμονεί την ανασφάλεια που με τη σειρά της είναι πηγή διαταραχών της συμπεριφοράς, νέας δικαιολογίας για την μητρική εχθρότητα. Είναι βασικό παιδαγωγικό σφάλμα, το να μεταφυτεύουμε τα πάθη στο παιδί.

Το παιδί έχει ανάγκη να διατηρεί την εμπιστοσύνη και την αγάπη και για τους δύο γονείς. Η προσπάθεια της μητέρας να αποσπάσει ψυχικά το παιδί από τον πατέρα του μπορεί να ικανοποιήσει την ίδια αλλά δεν ευνοεί το παιδί. Γιατί έτσι κλονίζεται η εσωτερική βεβαιότητα του και δημιουργούνται εσωτερικές συγκρούσεις εξ αιτίας των οποίων χάνει δυνάμεις που θα χρησιμοποιούσε για την ανάπτυξή του και την επίδοσή του σε άλλους τομείς.

Όταν η μητέρα κατηγορεί μπροστά στο παιδί του πατέρα του αυτό που στην ουσία κάνει είναι να του στερεί έναν από τους δύο γονείς.

Ο Γ. Πιντέρης λέει: "Η μητέρα μπορεί να μετατρέψει το σύζυγό της σε "τέως σύζυγο", το παιδί όμως δεν μπορεί να μετατρέψει τον πατέρα του σε "τέως πατέρα".

Ο θυμός της μπορεί να της δίνει το δικαίωμα και να βρίσκει τον πρώην σύζυγό της, δεν της δίνει όμως το δικαίωμα να κατηγορεί και να βρίζει το γονιό του παιδιού της. Επειδή η επιρροή των μεγάλων πάνω στα παιδιά είναι έντονη μετά από λίγο καιρός ίσως να καταφέρει να πείσει το παιδί της πως ο πατέρας του είναι πραγματικά "κακός" άνθρωπος. Αυτός που θα πετύχει όμως είναι να πληγώσει το παιδί βαθύτατα γιατί όσο και αν πείσθηκε εξακολουθεί να έχει ανάγκη από την αγάπη του πατέρα.

Αν η μητέρα γνώριζε τι τρομερή επίδραση έχει η απουσία του πατέρα στην τρυφερή παιδική ψυχή δεν θα πρόσθετε σ' αυτό τον τραυματισμό και την εικόνα της δικής της εχθρότητας.

Αναμφίβολα το παιδί που ανατρέφεται από μια μητέρα με σεβασμό προς τον πρώην σύζυγό της, θα έχει ευνοηθεί σε σχέση με το παιδί που θα μεγαλώσει κοντά στη διαζευγμένη μητέρα η οποία αισθάνεται αδιαφορία η εχθρότητα γι' αυτόν.

Εάν η μητέρα αισθάνεται θύμα, νομίζοντας ότι τα παιδιά της είναι εμπόδιο στη ζωή της, η συμπεριφορά της θα είναι ψυχρή και θα βρισκείται σε απόσταση από αυτά. Έτσι δεν θα αναπτυχθεί καμιά σχέση μεταξύ τους. Εάν τα παιδιά μιμηθούν το μητρικό αυτό πρότυπο θα γίνουν ψυχρά και θα κρατιούνται σε απόσταση στις μετέπειτα σχέσεις τους. Θα είναι δύσκολο να αναπτύξουν συναισθηματική κατανόηση της συμπεριφοράς και των συναισθημάτων ενός άλλου και δεν θ' αναπτυχθούν μαζί του.

Όταν ο πατέρας απουσιάζει ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί μπορεί να δημιουργηθούν στενοί δεσμοί. Αλλά όπως ο ιστός μιας αράχνης έτσι και αυτοί μπορούν να μεταμορφωθούν σε φυλακή. Γιατί η σχέση μητέρας παιδιού αν δεν δοθεί η απαραίτητη προσοχή μπορεί να γίνει τραυματικά δεσμευτική και επικίνδυνη για το παιδί.

Η "θυσία" των μητέρων για τα παιδιά που ζούν μαζί τους όταν ο πατέρας απουσιάζει δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο, με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν να γίνουν επιθετικές προς αυτά αργότερα. Γιατί αυτό το δέσιμο δεν είναι αιώνιο. Κάποια μέρα το παιδί θα πρέπει να φύγει και είναι χρέος της να ξεσφίξει τους δεσμούς από νωρίς και να μετριάσει τα αποτελέσματα αυτής της "ηλικιάς παγίδας".

Ορισμένες μητέρες στην πραγμ/τητα εγκαταλείβονται αυτή την κατάσταση για να ικανοποιήσουν την προσωπική τους ανάγκη, να υπάρχει κάποιος που θα εξαρτάται συνέχεια από αυτές. Μια και οι ίδιες νοιώθουν ανασφάλεια εξ αιτίας του χωρισμού τους, θέλουν να κρέμεται το παιδί τους από πάνω τους κι απεχθάνονται την ιδέα ότι κάποτε θα μεγαλώσει και θα δημιουργήσει την προσωπικότητά του σαν άτομο.

Για να επιτρέψει στο παιδί να βρει την οικονομία του είναι απαραίτητο η μητέρα συχνά να διακόψει τις υπάρχουσες συνήθειες και να δημιουργήσει χωρίς βία ένα καινούργιο τρόπο ζωής. Πρέπει επίσης να αφήσει τις αντιφράσεις των παιδιών που είναι πολυποικιλίες όπως: από την ακαταμάχητη δήλωση: "Μανούλα μου σε λατρεύω" ως τον συναισθηματικό εκφοβισμό: "Δεν ασχολείσαι πια μαζί μου, με έχεις εγκαταλείψει, δεν μ' αγαπάς πια".

Εάν η μητέρα φερθεί με ευαισθησία και ωριμότητα θα βοηθήσει το παιδί της να διακόψει σύντομα τον ψυχολογικό ομφάλιο χώρο που το δένει μαζί της και που το εμποδίζει να αποκτήσει τη δυνατότητα να αυτοκυβερνάται.

Βέβαια δεν είναι απόλυτο οι μορφές συμπεριφοράς που αναφέρθηκαν πως θα υπάρξουν σε όλες τις διαζευγμένες μητέρες που ζούν με τα παιδιά τους. Στην προσπάθειά μας να συγκεντρώ-

σουμε το απαραίτητο υλικό για την επεξεργασία του κεφαλαίου χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφία που αναφέρεται σε ακραίες μορφές συμπεριφοράς της μητέρας. Στόχος μας ήταν να τονίσουμε το ποσό συναισθηματικά ώριμη πρέπει να είναι η μητέρα για να μπορέσει να αναπληρώσει το κενό της απουσίας του πατέρα από την οικογένεια.

Δυστυχώς δεν υπάρχει ελληνική βιβλιογραφία και έρευνες που να μας δείχνουν τις επιπτώσεις απέναντι στα παιδιά οποιασδήποτε μορφής συμπεριφοράς της μητέρας, είτε θετική είτε αρνητική. Από εμπειρική παρατήρηση όμως βλέπουμε πως πολλές μητέρες έχουν κατορθώσει να πάρουν σωστά τον πρόσθετο ρόλο τους, να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να υποκαταστήσουν τον απόντα πατέρα χωρίς να αφήσουν ανοιχτές πληγές στις ψυχές των παιδιών τους. Θα ήταν σφάλμα να πιστεύουμε πως γίνονταν πάντα εμπόδιο στην ομαλή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη τους. Πολλά εξαρτώνται από την ποιότητα του γάμου, της οικογενειακής ζωής πριν τον χωρισμό, από τις μετέπειτα σχέσεις με τον πρώην σύζυγό τους από την συναισθηματική τους ωριμότητα και από πολλές πρακτικής φύσεως διαστάσεις όπως π.χ. οικονομική κατάσταση.

ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ
ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Ο πιο κοινός τύπος της ελλιπούς οικογένειας είναι η διασασμένη οικογένεια ή η οικογένεια από την οποία απουσιάζει ο πατέρας.

Αποτέλεσμα του μεγάλου αριθμού διαζυγίου είναι ο αυξανόμενος αριθμός παιδιών που ανατρέφονται με τον ένα γονέα παρόντα. Συνήθως ο παραμένων γονέας είναι η μητέρα.

Οι ψυχοθεραπευτές έχουν δώσει μεγάλη αξία στην απαραίτητη παρουσία και των δύο γονέων όσον αφορά την εξέλιξη του παιδιού. Και οι δύο μαζί προσφέρουν στο παιδί το συναίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας.

Η στοργή της μητέρας, η αφοσίωση στο παιδί της, η φροντίδα γύρω από τις ανάγκες του το χέδι, δημιουργούν τις καλύτερες ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης και ασφάλειας για το παιδί. Αλλά και ο πατέρας παίζει βασικό ρόλο σ' αυτό και όχι μικρότερης σημασίας από το ρόλο της μητέρας. Η αγάπη του, η προσωπικότητά του, η ψύχραιμη αντιμετώπιση κάθε κατάστασης, η προστατευτική παρουσία του, δημιουργεί σε ολόκληρο το οικογενειακό περιβάλλον εμπιστοσύνη και ασφάλεια. Η ψυχική υγεία του παιδιού διατρέχει άμεσο κίνδυνο αν δεν υπάρχει ή αν κλονισθεί το συναίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας. Πολλές είναι οι αιτίες που προκαλούν την ανασφάλεια και τις ελλείψεις εμπιστοσύνης στην οικογένεια.

Μια από αυτές είναι και η παντελής απουσία του πατέρα εξ' αιτίας διαζυγίου. Η απουσία του αποτελεί ρήγμα στην οικογενειακή ομόνοια και αρμονία που τυχόν εκμεταλλεύεται το παιδί με ζωηρό χαρακτήρα για να επιβληθεί και να ακολου-

θήσει το δρόμο, που κατά τη γνώμη του θα του φέρει την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη που του λείπει.

Στην πραγματικότητα πριν από όλα είναι το θ έμα της ηλικίας του παιδιού. Το μικρό παιδί που στερείται το συναίσθημα της ασφάλειας γίνεται συχνά επιθετικό, προκλητικό, άτακτο, ιδιοτροπο ή γίνεται αδιάφορο νωθρό, τεμπέλικο και η εξέλιξή του σ' όλους τους τομείς καθυστερεί. Το μεγαλύτερο παιδί πικραμένο που δεν βρίσκει το στήριγμα που του χρειάζεται, την ασφάλεια και την βεβαιότητα στο οικογενειακό περιβάλλον στερημένο από τις βαθύτερες ανάγκες του και ταραγμένο συναισθηματικά, αντιδρά με την επιθετικότητα και μια τάση για φυγή.

Είναι γεγονός πως το παιδί χρειάζεται στοργή και προστασία από τους δύο γονείς για να μεγαλώσει με ψυχική άνεση απερίσπαστα και ανεμπόδιστα. Τα αποτελέσματα της απουσίας του πατέρα είναι πιο έντονα για την παιδική ηλικία, Η έλλειψη της παρουσίας του και των προσωπικών αντικειμένων του, κάνουν τη διάσπαση της οικογένειας, αναντίρρητα αληθινή. Αυτή η εμπειρία αναπτύσει στο παιδί ένα σύνολο αντιδράσεων που χρειάζονται κάποιο χερισμό.

Το κεντρικό γεγονός της απουσίας του πατέρα από το σπίτι μπορεί να συγκριθεί ψυχολογικά με το γεγονός του θανάτου και συχνά προκαλεί παρόμοιες αντιδράσεις δυσπιστίας, ψυχικού κλονισμού και άρνησης. Το παιδί συχνά αντιλαμβάνεται την αναχώρηση του παιδιού παρέτα ρου σαν αναχώρηση από τον ίδιο και αυτό είναι ένα βαθύ ψυχολογικό τραύμα που του δημιουργεί προσωπικά προβλήματα προσαρμογής στην κοινωνική πολιτική και προσωπική ζωή του.-

Η πλειοψηφία των παιδιών αισθάνονται ότι ο κόσμος τους έχει σοβαρά διασαλευθεί. Ανησυχούν ότι δεν υπάρχει ασφαλής τόπος για να καταφύγουν γιατί πρὸ προστατευτικά οικογενειακό περιβάλλον ήταν παραίτητο για την ασφάλειά τους. Το συναίσθημα της απώλειας για τον πατέρα που έφυγε είναι δυνατότα περισσότερα να σοσταλούν έντονα και αισθάνονται εγκαταλειμένα και ανεπιθύμητα.

Ο βαθμός της επαφής και της ικανοποίησης που υπήρχε στη σχέση πατέρα - παιδιού πριν το διαζύγιο, είναι καθοριστικός παράγοντας για τη μετέπειτα εξέλιξη και πορεία του παιδιού. Ένα παιδί θα υποφέρει λιγότερο ή περισσότερο από την απουσία του πατέρα του ανάλογα με την επαφή που είχαν οι δύο και τη σχέση που τους έδενε πριν το διαζύγιο.

Εάν ένας πατέρας ήταν ακρετά απομακρυσμένος από την οικογένειά του και τα παιδιά του και πολύ απασχολημένος έηω από το σπίτι, η απουσία του για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα δεν θα είναι αισθητή για το παιδί του. Όταν πάλι ένας πατέρας δεν είναι καθόλου ανεκτικός και αρκετά υβριστικός η απουσία του από το σπίτι στην αρχή θα φανεί στο παιδί σαν λύτρωση.

Σιγά - σιγά όμως θα αισθάνεται μέσα του το μεγάλο κενό που του προκαλεί η πλήρης έλλειψη επικοινωνίας μαζί του και τη ανάγκη για επανασύνδεση.

~~Το πλήγμα θα είναι αρκετά δυνατό στο παιδί που οι σχέσεις με τον πατέρα του ήταν αρμονικές και ζεστές. Η απουσία του από το σπίτι μπορεί να το γεμίσει μελαγχολία και απογοήτευση γιατί αισθάνεται ότι ένα μεγάλο κομμάτι του εαυτού του έχει χαθεί. Ειδικά τα παιδιά της ηλικίας 6 χρόνων~~

που μόλις έχουν εδραιώσει την επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος υποφέρουν πολύ από τον ξαφνικό χωρισμό με τον πατέρα.

Τα παιδιά πολλές φορές φτάνουν στο σημείο αγωνιωδώς να παρακαλούν τις μητέρες τους να ξανακαλέσουν τον πατέρα στο σπίτι λέγοντας ότι χρειάζονται ένα μπαμπά δικό τους "για τον εαυτό τους αποκλειστικά". Ήταν συνηθισμένα έχοντας τον πατέρα στο σπίτι και η απουσία του τους προκαλεί αναστάτωση. Τα παιδιά της παιδικής ηλικίας αισθάνονται την ανάγκη να έχουν πειθαρχία και εξωτερικό έλεγχο. Ο ώριμος πατέρας όπως και η ώριμη μητέρα είναι ικανός να διαφοροποιήσει τη συμπεριφορά τους. Να τα καταστήσει ικανά ώστε να αντέξουν τις αλλαγές του χρόνου στο σύνολο των κρίσεων που μαστίζουν την επόμενη περίοδο της ανθρώπινης ζωής τους.

Μπορεί πολλές φορές που απουσιάζει ο πατέρας από το σπίτι να φαίνονται μέσα στις συλλογές τους εκδηλώσεις χαρούμενα και ξέγνοιστα. Μέσα όμως από τις ατομικές τους εκδηλώσεις δεν παύουν να φανερώνουν το άγχος τους ή τουλάχιστον να βρίσκονται σε αμφισβήτηση για το κάθε τι και την ανάγκη να έχουν τον πατέρα κοντά τους. Αυτή λοιπόν η αναπτυξιακή ανάγκη, ή η εξάρτηση των παιδιών από το πατέρα και να τους προσφέρει ένα πρότυπο συμπεριφορά αλλά και συντροφιά είναι καίριας σημασίας για όλα τα παιδιά.

~~Τα δυνατά συναισθήματα αφοσίωσης στον πατέρα των παιδιών καθώς μεγαλώνουν δεν σβήνουν αλλά εξακολουθούν να συνεχίζονται. Για μερικά αυτή η αφοσίωση εξακολουθεί παρά ή ίσως εξ αιτίας της συνεχιζόμενης ταπείνωσης του πατέρα από την οργισμένη μητέρα.-~~

Αντίθετα με τη δυσκολία τους τα παιδιά αυτά να εκφράσουν το θυμό για τον πατέρα που έφυγε και τα εγκατέλειψε υπάρχει μέσα τους αρκετός θυμός και προς τη μητέρα είτε γιατί τη θεωρούν υπεύθυνη για το διαζύγιο είτε για την αναχώρηση και την εγκατάλειψη του πατέρα.

Τα παιδιά που είναι πολύ πληγωμένα ή αγχώδη για την απώλεια του πατέρα και την απομάκρυνση από κοντά τους συννάμα είναι και περισσότερο οργισμένα με τη μητέρα τους γιατί τη θεωρούν υπεύθυνη για ότι έγινε.

Πιο συχνά ο θυμός εκφράζεται με το μηχανισμό της μετάθεσης των συναίσθημάτων αυτών σε δασκάλους, φίλους ή αδέρφια. Πιο συχνά από το θυμό είναι οι φόβοι συναγωνισμού προς τη μητέρα που έχει την επιμέλεια του παιδιού συνδιασμένα με τις φαντασιώσεις για μια πανίσχυρη μητέρα. Ο φόβος των παιδιών δυναμώνει πιο πολύ στην περίπτωση που η μητέρα τους είχε την πρωτοβουλία για το διαζύγιο, επισπεύοντας έτσι την αναχώρηση του πατέρα.

Επειδή μερικά βλέπουν τη μητέρα σαν νικητή επειδή κατάφερε να διώξει τον πατέρα από το σπίτι φοβούνται για τη δική τους ασφάλεια. Βέβαια αυτό εξαρτάται από την προηγούμενη σχέση μαζί της και από τον τρόπο που η μητέρα συνεχίζει να τους συμπεριφέρεται κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αντίθετα από τους εφήβους που είναι και έχουν κάποια ψυχολογική ανεξαρτησία από τους γονείς τα παιδιά της μικρότερης ηλικίας δεν αισθάνονται ακόμα ασφαλή στο να αμφισβητήσουν τη δύναμη της μητέρας ακόμα και να διαφωνούν.

Γιατί στην περίοδο αυτή το παιδί βρίσκεται στο στάδιο της ανακάλυψης και προσαρμογής μέσα σε κάθε χώρο της ζωής

κοινωνικό, πολιτιστικό, επαγγελματικό και έχει ιδιαίτερη ανάγκη την συμπαράσταση της μητέρας. Ο ψυχισμός του δίνει μια μάχη για την κατάκτηση της ανεξαρτησίας του. Ειδικά τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας που συμμαχούν με τη μητέρα τους που χαρακτηρίζει πολλές φορές μπροστά τους τον πατέρα υπεύθυνο και αδιάφορο το κάνουν μόνο από υποταγή στο θυμό της αλλά με αρκετή εξωτερική σύγκρουση.

Στη σχολική ζωή πολλά έχουν " χωρίς πατέρα" παρουσιάζουν προβλήματα, ιδίως κατά την προσαρμογή τους στο σχολείο τα οποία είναι ανεξάρτητα από τη χρονολογική τους εξέλιξη.

Προβλήματα σχολικής επιδόσεως επίσης επισημαίνονται στα παιδιά. Ακόμα και η συμπεριφορά τους πολλές φορές είναι αρνητική. Τα πιο πολλά είναι απειθάρχιστα τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι.

Την απουσία του πατέρα δεν μπορεί να την αντικαταστήσει η μητρική παρουσία. Το τριγωνικό σχήμα " πατέρας - μητέρα - παιδί " είναι πολύ απαραίτητο γράφει ο Ιωάννης Χασάπης.

Η ψυχολογική μονοκρατία της μητέρας δεν είναι αρκετή γιατί το παιδί για να αβαπτυχθεί σωστά και ισορροπημένα χρειάζεται δύο τύπους γονέων. Την μητέρα και τον πατέρα.

Ο πατέρας όπως και η μητέρα είναι για το παιδί το πρότυπο, ο κανόνας, το παράδειγμα. Με την απουσία του άφηνε το παιδί χωρίς παράδειγμα για μίμηση. Η απώλεια του πατέρα δεν του επέτρεπε τους προσδιορισμούς, τις ξεκαθαρίσεις και τις διαδοχικές ταυτότητες στις οποίες έχει μπερδευτεί και οι οποίες αποτελούν αναγκαίους σταθμούς για να φτάσει στην αυτονομία.

Τα αγόρια και ιδίως τα μικρότερα υποφέρουν περισσότερο από την απουσία του πατέρα γιατί όπως προαναφέρθηκε σύμφωνα με τον FREYD το παιδί της ηλικίας 3 - 6 χρονών βρίσκεται σε μια κρίση. Το παιδί ανακαλύπτει τώρα σιγά - σιγά τη γενετήσια σφαίρα ηδονής. Η διαπίστωση των διαφορετικών φύλων τοποθετεί μέσα του τα πρότυπα του περιβάλλοντός του, ανάλογα με το φύλο τους αλλά και ανάλογα με τη στάση που το περιβάλλον εμπνέει προς αυτά ή το φύλο τους. Το αγοράκι νοιώθει τον πατέρα να του κλέβει τη μητέρα. Η παρουσία του είναι απαραίτητη για να μπορέσει το αγόρι να ταυτιστεί μαζί του. Ο χωρισμός από τον πατέρα μπορεί να διακόψει την διαδικασία της ταύτισης. Το αγόρια ηλικίας 6 χρόνων που μόλις έχουν εδραιώσει την επίλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος υποφέρουν πολύ από τον χωρισμό με τον πατέρα. Έχουν πρόσφατα απαρνηθεί την ικανοποίηση της οιδιπόδειας μητέρας και με το διαζύγιο χάνουν και τον πατέρα.

Αν το αγόρι έμενε προσκολλημένο στη μάνα του δεν θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τις ψυχολογικές δυνατότητες του φύλου του παρά τη φυσιολογική ωρίμανση των γενετικών του οργάνων. Θα μπορούσε να γίνει ομοφυλόφιλος ή ανίκανος ή νευρωτικός.

Από την άλλη μεριά η προσκόλλησή του γιου στη μάνα που είναι γι' αυτή ο μοναδικός άντρας του σπιτιού, του στερεί τη δυνατότητα να μπορέσει ο ίδιος μόνος του να βρει το δρόμο για να γίνει σωστός κι ολοκληρωμένος άντρας. Η απουσία του πατέρα του σπρώχνει συχνά σε μια πλευρά, τον κάνει να αναζητάει νέες καταστάσεις εξάρτησης και από την άλλη τον κάνει να ζει κάθε κατάσταση αυτοβομίας

σαν επικίνδυνη. Συχνά η υπερβολική φροντίδα και η ανάγκη για συναισθηματική κάλυψη της ίδιας της μάνας την κάνουν να θέλει να τον κρατήσει όσο περισσότερο γίνεται κοντά της για να τον διαφυλάξει από τους κινδύνους και έτσι σιγά-σιγά το αγόρι γίνεται άβουλο και ανίσχυρο πλάσμα. Έτσι αναχαιτίζεται η ωρίμανση και η εικόνα του αγοριού - άνδρα.

Η ενοχοποιημένη του πατέρα εκ μέρους της μητέρας η οποία αποθέτει όλες τις φιλοδοξίες και ελπίδες της στο γιο της, δημιουργεί κάποιες ψυχολογικές συνέπειες.

Αρχικά το παιδί δεν μπορεί να θαυμάσει τον πατέρα του που είναι ένας "αποτυχημένος", τον περιφρονεί, νοιώθει όμως αναγκαστικά ενοχή να περιφρονεί τον απόντα πατέρα του και από το γεγονός αυτό στρέφει ενάντια στον εαυτό του την επιθετικότητα και την περιφρόνηση που κατευθυνόταν σε κείνον.

Εξ αιτίας της έντονης συναισθηματικής προσήλωσης στη μάνα του, το αγόρι υιοθετεί το "ιδανικό" της πως πρέπει δηλαδή να γίνει ο "δυνατός" και ο "έξυπνος" άνδρας που δεν ήταν ο πατέρας του.

Με την παντελή απουσία του πατέρα από τη ζωή τους οι γιοί δείχνουν μειωμένες σεξουαλικές προτιμήσεις εξαρτώνται περισσότερο από τους ομοτίμους τους και είναι λιγότερο θετικού από τα αγόρια (με τους πατέρες παρόντες).

~~Αυτό βέβαια ισχύει μόνο αν ο χωρισμός επήλθε πριν από~~
την ηλικία των 5 ετών και αν η επικοινωνία με τον πατέρα σταμάτησε απότομα. Διαφορετικά αν συνεχίζονται οι επαφές με τον πατέρα σε τακτά διαστήματα οι επιπτώσεις του διαζυγίου στο παιδί περιορίζονται.

Τα αγόρια που έχασαν τον πατέρα τους στη προσχολική τους ηλικία, μεγαλώνουν διαμορφώνοντας δειλό και μαλακό χαρακτήρα, όσον αφορά τις σχέσεις τους με τις γυναίκες. Ακόμη και σε ομοφυλοφιλικούς (αγόρια) μπορεί να οδηγήσει η απουσία του πατέρα γιατί κατέρχονται στον ανταγωνιστικό αγώνα των αντρών άπειρα. "Λείπει το ανδρικό υπόδειγμα με αποτέλεσμα να γίνονται "θηλοπρεπή και λίαν παθητικά" γράφει ο KURT HOEHEIMER.

Κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας όταν η ανδρική παρουσία λείπει παντελώς από τη ζωή του παιδού έχει σαν αποτέλεσμα τη θηλυκοποίηση του νέου αγοριού δημιουργώντας δυσκολίες, αμβλυμένη επιθετικότητα και μητρική υποταγή.

Κατά την ήβη το αγόρι που στερείται αντρικής αναγνωριστικής εικόνας μαρτυρεί προβλήματα σε αρκετούς χώρους. Έχει δυσκολία στο να προσαρμοστεί στον αντρικό ρόλο και στο να αποδεχθεί την εξουσία και είναι ανεπαρκής στην εσωτερικοποίηση των προτύπων. Συμπεριφέρεται δε στο αντίθετο φύλο, αρνητικά και με έλλειψη άνεσης.

Τα αγόρια που αντιμετωπίζουν την έλλειψη της πατρικής εικόνας σε μεγάλη ηλικία δεν διαφέρουν από εκείνα που ανατρέφονται μέσα σε μια σωστή οικογένεια. Ήδη του ότι βρίσκονται σε συνεχή κίνηση η απουσία του πατέρα δεν σημαδεύει τόσο έντονα τον ψυχικό τους κόσμο.

Περισσότερο στη μικρή ηλικία, η έλλειψή του μπορεί, μερικές φορές να αποβεί καταστρεπτική. Για το κορίτσι ο πατέρας αποτελεί το πρότυπο της σχέσης με έναν άνδρα. Η απώλεια της πατρικής εικόνας δημιουργεί αντιφατικές επθπτώσεις, είτε την ταύτιση με μία δυνατή μάνα με ανά-

πτυξη ομοφυλοφιλικών τάσεων είτε αντίθετα διαρκή αναζήτηση του ιδανικού άντρα, γιατί κανένας άντρας δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει αυτή τη δίψα για απόλυτη ασφάλεια που έχει ανάγκη. Οι ψυχολόγοι τονίζουν πως τα κορίτσια πιτ στερούνται τον πατέρα τους λόγω διαζυγίου των γονέων τους παρουσιάζουν μια προκλητικότητα απέναντι στα αγόρια, έλκονται από το αντρικό φύλο και δείχνουν να ενδιαφέρονται πολύ να έχουν θαυμαστές τριγύρω τους, Πιθανότατα η στάση των κοριτσιών να οφείλεται σε ένα ερνητισμό της μητέρας απέναντι στο σύζυγο κι αυτό να κάνει τη κόρη της επιφυλακτική απέναντι στον πατέρα της, ενώ από την άλλη μερικά να φάχνει να αντικαταστήσει μέσα της την αντρική παρουσία που της έλλειψε. Ένα μέρος από τα κορίτσια αυτά προκαλούν, την προσοχή των αγοριών με την ελπίδα να κερδίσουν κάποιον και έτσι να φτιάξουν τη δική τους "σωστή" οικογένεια κι άλλα με τον παιδιδάστικο σκοπό να εκδικηθούν ολόκληρο γένος στο πρόσωπο ενός ή περισσότερων εκπροσώπων του, πιστεύοντας πως έτσι τιμωρούν τον πατέρα που τις άφησε. Η απουσία του πατέρα έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις στην εφηβεία των κοριτσιών και γενικά επηρεάζει κυρίως τις σχέσεις τους με το αρρενες φύλο.

Ας δούμε όμως τι συμβαίνει στην περίπτωση που ο πατέρας επικοινωνεί με τα παιδιά του και δεν αρνείται μόνο στην παροχή υλικών αγαθών προς αυτά.

Οπωσδήποτε ένα διαζύγιο αποτελεί μια πολύ οδυνηρή και τραυματική εμπειρία και για τον πατέρα. Αυτό όμως δεν τον απαλλάσει από την ευθύνη που έχει απέναντι στην συναισθηματική ηρεμία και ασφάλεια των παιδιών του.

Η συμπεριφορά του και μετά το διαζύγιο θα πρέπει να είναι αυτή που υπαγορεύει το συμφέρον των παιδιών του.

Εάν οι επισκέψεις γίνονται χωρίς να χρησιμοποιούνται τα παιδιά σαν μέσο επικοινωνίας, σαν πεδίο μάχης και σαν μεταφορείς πληροφοριών μετριάζονται κατά πολύ οι επιπτώσεις της απουσίας τους.

Το τυπικό επισκεπτήριο δεν επαρκεί για να καλύψει τις προσδοκίες των παιδιών και να βοηθήσει στην αναπτυξιακή μιας ικανοποιητικής σχέσης μεταξύ τους. Χρειάζεται γεναιοφροσύνη και από τους δύο γονείς για να μπορέσουν τα παιδιά να αντλήσουν κι από την παρουσία του πατέρα ασφάλεια αγάπη, κατανόηση που έχουν ανάγκη.

Τα σημαντικότερα ίσως γεγονόσι της επαφής μητέρας - παιδιού είναι το ότι δεν λείπει παντελώς από τη ζωή των παιδιών το αντρικό πρότυπο, με αποτέλεσμα να σμικροποιούνται τα δυσμενή αποτελέσματα της έλλειψης του.

Έτσι το παιδί διατηρεί την εικόνα του πατέρα του και δεν αισθάνεται πως με το χωρισμό έμεινε εγκατελλημένο από αυτόν. Γρήγορα αντιλαμβάνεται ότι η αποχώρηση του πατέρα δεν είναι αποχώρηση από το ίδιο και αμβλύνονται τα συναισθήματα ενοχής του για τη διαφωνία των γονέων του. Η ώρα της επικοινωνίας του παιδιού με τον πατέρα του είναι γι' αυτό ώρα χαρά και ανακούφισης γιατί η ανάγκη για στενοί δεσμούς μαζί του συνεχίζεται παρά το γεγονός της απουσίας του από το σπίτι.

Το παιδί έχει ανάγκη και από τους δύο γονείς. Αν λοιπόν δεν γίνεται να τους έχει στον ίδιο χώρο και τους

δύο μαζί, ας τους έχει τουλάχιστον έστω σε διαφορετικούς χώρους αλλά και τους δύο.

Σε περίπτωση όμως που δεν γίνεται διαφορετικά ένα σταθερό πρόσωπο μπορεί να γίνει το υποκατάστατό του και να προσφέρει την απαιτούμενη σιγουριά στο παιδί. Αυτό το υποκατάστατο μπορεί να είναι ένας θείος, ένας παππούς, ένας ξάδελφος, ένας φίλος του σπίτιου, κ.α.

Σημασία έχει αυτός που θα αντικαταστήσει την εικόνα του πατέρα στη ζωή του παιδιού και στη ψυχή του να είναι ο σωστός άνθρωπος. Τα επιζήμια αποτελέσματα είναι δυνατόν να μικροποιηθούν εάν ένα άλλο πρότυπο πατέρα είναι διαθέσιμο.

Πρέπει, όμως να σημειώσουμε το μεταγενέστερο πρότυπο, θα ορίζεται πάντα με "υπέρ- ή "κατά" σε σχέση με το αρχικό πρότυπο.-

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ
ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Η απουσία του πατέρα εξ αιτίας διαζυγίου έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ποικίλων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που δεν εμφανίζονται στην απουσία του εξ αιτίας θανάτου. Γιατί αν ο θάνατος είναι η αιτία που τα παιδιά στερήθηκαν τον πατέρα τους ξέρουν πως κανένας δεν έφταιξε για την πίκρα που πήρανε.

Ο Μ. Μυντρόφ γράφει "όσο μεγαλύτερη είναι η πατρική αποστέρηση, όσο νωρίτερα έχει συμβεί αυτή η αποστέρηση, τόσο πιο αυξημένος είναι ο κίνδυνος της διανοητικής αρρώστιας".

Στις μέρες παρατηρούνται συχνά σε πολλούς νέους σοβαρές ψυχικές διαταραχές στα όρια της νεύρωσης και της ψύχωσης, που ονομάζονται οριακές περιπτώσεις και που συνοδεύονται από ιατρική στέρηση.

Ο Γ. Ράττιερ, λέει "Η εικόνα του πατέρα συνοδεύει τον άνθρωπο στην ψυχική υγεία και αρρώστια και είναι αποφαστική για τη μοίρα του".

Η συμβολή του πατέρα στη δημιουργία της δομής του χαρακτήρα του παιδιού είναι σημαντική. Η έλλειψη της πατρικής εικόνας προκαλεί ασθένειες της προσωπικότητας. Οι ειδικοί κάνουν λόγο για το "σύνδρομο αποστερήσεως της πατρικής εξουσίας" για τις κοινωνικοπάθειες κ.λ.π., που έχουν δυσάρεστες συνέπειες στη μεταγενέστερη κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού.

Η απουσία του πατέρα δίνει στο παιδί ένα άλλοθι βολικό και κάποτε νόμιμο για τις επόμενες αποτυχίες του. Υποφέρει χωρίς να είναι πραγματικά άρρωστο και ψάχνει να βρει κάποιο καταφύγιο προκαλώντας την ανυσηχία της μητέρας του για να του προσφέρει στοργή. Αλλά η λιποταξία από αυτή την αβόρητη κατάσταση μπορεί να γίνει προς όλες τις μορφές κοινωνικής αναπρο-

σαρμογής με κύριο αποτέλεσμα την αντικοινωνική συμπεριφορά τις φυγές, την πορνεία κ.λ.π. Όταν απουσιάζει ο πατέρας του το παιδί ανακατεύεται με άλλους ομοιοπαθείς. Για να έλθει σε κάποια ψυχική ισορροπία, δημιουργεί ομάδες, γιατί έτσι συσπειρωμένο νοιώθει την ασφάλεια που του λείπει.

Εύκολο μιά τέτοια ομάδα μπορεί να οδηγηθεί σε κλοπές, ληστείες που εξασφαλίζουν στο παιδί χρήμα και που αυτό είναι ένα δυνατό στήριγμα φέρνοντάς του συγχρόνως εμπιστοσύνη και ασφάλεια.

Στα ναρκωτικά οι περισσότεροι νέοι της κατηγορίας αυτής βρίσκουν καταφύγιο. Τους μεταφέρουν σε ένα κόσμο ψεύτικο αλλά ιδανικό χωρίς κινδύνους και αβεβαιότητες. Έτσι οι νέοι αυτοκαταστρέφονται ψάχνοντας να βρουν αυτά που δεν βρίσκουν στις οικογένειες και το περιβάλλον τους.

Είναι γνωστό ότι οι κοινωνικές δομές καθορίζονται από τα πρότυπα και τις νόρμες. Ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί συγχρόνως για την πλειοψηφία του συνόλου και μια "υγιής" υποομάδα του. Επομένως ένα παιδί διαζευγμένων γονέων είναι κατά κάποιο τρόπο μια πρόκληση στο κατεστημένο, είναι σαν λέμε ότι παρεκκλίνει του "φυσιολογικού" σε επίπεδο φυσικά κοινωνικών. Έτσι αντιμετωπίζονται με προκατάληψη. Αμφισβητούνται τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και συνειδητά ή ασυνείδητα απορρίπτεται. Υπάρχουν παιδιά που σ'αυτή την απόρριψη του Κοινωνικού περιβάλλοντος αντιδρούν χωρίς να διαταραχθεί η ψυχική και κοινωνική τους ισορροπία.

Υπάρχουν όμως και παιδιά που επηρεάζονται από αυτή την απόρριψη και αρνούνται ή επιτίθενται υιοθετώντας αντικοινωνική συμπεριφορά. Αν π.χ. κάποιο μικρό παιδί κάνει κάτι που έρθει σε σύγκρουση με τους κοινωνικούς κανόνες αμέσως από την πλειοψη-

φία του συνδλου σαν αρνητικό άτομο, με το σκεπτικό ότι είναι ικανό να προβαίνει σε αντικοινωνική συμπεριφορά αφού προέρχεται από χωρισμένους γονείς.

Πολύ ευκόλο στην κοινωνία μας να κάνει διάγνωση, να στιγματίζει και να απορρίπτει πολύ δύσκολο όμως να κατανοεί, να παραδέχεται και να βοηθεί. Έτσι από ένα σημείο και μετά με την αρνητική στάση που κρατά, προκαλεί το παιδί όλο και πιο πολύ σε λάθος λειτουργικότητα.

Εξ άλλου ας μη ξεχνούμε ότι δεν υπάρχει καμμία πρόληψη συστηματικά να ασχολείται με τέτοιες περιπτώσεις και να προλαμβάνει ένα "κακό" στην αρχή του ή πριν εκδηλωθεί.

Ένα σημείο που μπορούμε να προσέξουμε ακόμη είναι ότι επηρεασμένο αρνητικά ένα παιδί από τη διάλυση της οικογένειάς του, αμφισβητεί τα κοινωνικά πρότυπα μια τέτοια άποψη να γενικεύεται.

Δεν είναι όλα τα παιδιά χωρίς πατέρα που φθάνουν ως εκεί ευτυχώς. Όλα εξαρτώνται από την προσωπικότητά τους, από την ηλικία τους από το επίπεδο της συναισθηματικής τους εξέλιξης αλλά και από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έζησαν την εμπειρία του χωρισμού και ζούν με την μητέρα τους.

././.

Ε π ί λ ο γ ο ς

Από την έρευνα που κάναμε χρησιμοποιώντας υλικό από βιβλιογραφία διαπιστώσαμε πόσο το διαζύγιο επηρεάζει την παιδική ψυχή του παιδιού, ώστε να αναπτυχθεί ομαλά στη μετέπειτα ζωή του.

Με την ενασχόληση μας πάνω σ' αυτό το θέμα βγάλαμε διάφορα συμπεράσματα. Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν τα διαζύγια, διαλύονται πολλοί γάμοι για διάφορους λόγους. Οι λόγοι αυτοί μπορεί να είναι οικονομικές δυσχέρειες, ασυμφωνία του ζευγαριού στη σεξουαλική ζωή και η αδυναμία για απόκτηση απογόνων, οι συνθήκες της σύγχρονης ζωής και ιδιαίτερα η χειραφέτηση της γυναίκας, η επίδραση του συγγενικού περιβάλλοντος, η ανωριμότητα των συζύγων και οι ελλειπείς προπαρασκευή του για τον έγγαμο βίο, η μεγάλη διαφορά των δύο συζύγων και διαφορά της κοινωνικής προέλευσης, οι αξεπέραστες τέλος αντιθέσεις του χαρακτήρα και της προσωπικότητας. Αυτή είναι οι κυριότεροι λόγοι που συντελούν στον κλονισμό ενός γάμου από άποψη κοινωνιολογική.

Εκτός από τη νομοθεσία, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν σε παγκόσμια κλίμακα τα ποσοστά των διαζυγίων. Οι κυριότεροι είναι η εξαλείψη των σχετικών με τον χωρισμό προκαταλήψεων, η αναζήτηση της ευτυχίας, η ηλικία κατά τον πρώτο γάμο, η κοινωνική και η οικονομική θέση, η μόρφωση κλπ.

Η συχνότητα διαζυγίου στους άνδρες συνδέεται σε πολλές περιπτώσεις με τα χαμηλά εισοδήματα. Στις γυναίκες παρατηρείται το αντίθετο. Το διαζύγιο είναι πιο διαδεδομένο ανά-

μεσα σε όσες έχουν υψηλά εισοδήματα. Οι μορφωμένες επίσης και οι ειδικευόμενες σε ένα επαγγελματικό τομέα διανύουν ευκολότερα το γάμο τους αν αποτύχει. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εργασία της γυναίκας ευνοεί το διαζύγιο, αλλά η έλειψη επαγγελματικής απασχόλησης της μπορεί σίγουρα να το δυσκολέψει. Στην εποχή μας οι γυναίκες των βιομηχανικών χερών δεν συμβιβάζονται με ένα αποτυχημένο γάμο ενώ οι άνδρες συμβιβάζονται περισσότερο.

Ένας σοβαρότερος λόγος που δημιουργεί αξεπέραστα προβλήματα στις νεότερες γενιές είναι η επίμονη αναζήτηση της ευτυχίας. Ωστόσο προκύπτει ότι οι γάμοι που στηρίζονται σε μια αντίληψη ευδαιμονισμού είναι αναμφισβήτητα πιο επισφαλείς από τους συμβατικούς γάμους που δεν βασίζονται στην επιδίωξη ικανοποίησης των συναισθηματικών και σεξουαλικών αναγκών των συζύγων. Στο γάμο σήμερα οι σύζυγοι φάχνουν πριν απ' όλα για την προσωπική τους ευτυχία και ολοκλήρωση. Η στάση αυτή αποδεικνύεται και από τη μείωση της γονιμότητας του ζευγαριού. Όταν λοιπόν οι παραπάνω στόχοι δεν εκπληρώνονται το ζευγάρι αποφασίζει πιο εύκολα να χωρίσει.

Ποιες όμως είναι οι επιπτώσεις του διαζυγίου στο παιδί της σχολικής ηλικίας; Η απάντηση που θα δώσουμε σ' αυτό το ερώτημα και που είναι ο τίτλος της πτυχιακής μας είναι ότι παίζει πρωταρχικό ρόλο στην εξέλιξη του παιδιού και αυτό γιατί αντδρούν με διάφορους τρόπους. Υπάρχουν παιδιά που κάνουν προσπάθειες να αντιμετωπίσουν ρεαλιστικά τις οικογενειακές αλλαγές και αγωνίζονται να αφομοιώσουν στη ζωή τους τις αλλαγές που επέφερε το διαζύγιο.

Υπάρχει ένα ποσοστό παιδιών που βρίσκονται σε σημαντικά

χειρότερη ψυχολογική κατάσταση μετά το διαζύγιο.

Υπάρχουν όμως και παιδιά που δεν έχουν δυσκολίες και η ψυχολογική τους κατάσταση δεν έχει ταραχθεί. Αυτό εξαρτάται από τη νέα οικογενειακή δομή μετά το διαζύγιο, από τη συνεχιζόμενη και όχι διαταραχή της ισορροπίας από τις εντάσεις και ικανοποιήσεις στις σχέσεις γονέων - παιδιού και από τις αλληλεπιδράσεις αυτών των παραγόντων με τις ανάγκες ανάπτυξης του παιδιού και τη δομή της προσωπικότητάς τους.

Ο καθοριστικός παράγοντας στην επίδραση του διαζυγίου στο παιδί, δεν είναι το γεγονός του διαζυγίου αυτό καθ'αυτό, αλλά μάλλον η εξελικτική πορεία του διαζυγίου και η αλυσίδα των γεγονότων που τίθενται σε κίνηση με το χωρισμό των γονέων. Η αφομοίωση των αλλαγών που επέρχονται με το διαζύγιο, από τα παιδιά και τους γονείς, είναι μία διεργασία που κρατά αρκετά χρόνια και είναι απαραίτητο να παρακολουθήσει κανείς τα παιδιά κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, προκειμένου να κατανοήσει πληρέστερα τις επιπτώσεις της οικογενειακής διάσπασης στην ανάπτυξη του παιδιού.-

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- Οικογενειακό δίκαιο Κουμάντου ("απαδόσεις Οικογενειακού Δικαίου). Εκδόσεις ΑΦΟΙ Π. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα 1977.-
- Ρούντολφ Ντράϊκωρ: " Η πρόκληση να είμαστε γονείς". Εκδόσεις " ΘΥΜΑΡΙ", Αθήνα 1979.
- Γιόζεφ Ράττνερ: " Ανατρέφω σωστά το παιδί μου" (εκδόσεις ΜΠΟΥΚΟΥΜΑΝΗ, Αθήνα 1970.
- Ιωάννης Χασάπης: " Ψυχολογία της προσωπικότητας" (Εκδόσεις Στεφ. Βασιλόπουλος), Αθήνα 1980.
- Γεώργιος Πεντέρης: " Αντιμετωπίζοντας το χωρισμό", Εκδόσεις " ΘΥΜΑΡΙ", Αθήνα 1982.
- KURT KOFMEIER: " Τα πάντα για το τέκνο μου".
- Μυλντορφ : " Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια"
- Άλεξ Κοσμόπουλος: " Ο ρόλος του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού". Β' έκδοσις Αθήνα 1972.
- GINNOT: " Μεταξύ γονέων και παιδιών "
- Οικογένεια Εκλογή ΣΕΠ/ΜΒΡΙΟΣ - Δ/ΜΒΡΙΟΣ 1976.-

.//.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Π ρ ό λ ο γ ο ς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

- 1.- Τι είναι διαζύγιο : ιστορική ενημέρωση
- 2.- Μορφές διαζυγίου
- 3.- Φάσεις διαζυγίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

- 1.- Χαρακτηριστικά και ανάγκες παιδιού σχολικής ηλικίας (6 ετών)
- 2.- Πώς αναπτύσσεται ένα παιδί μέσα στη φυσιολογική οικογένεια (διατήρηση της τάξης, ατμόσφαιρα οικογένειας).
- 3.- Αποτελεσματικοί μέθοδοι εκπαίδευσης του παιδιού.
- 4.- Διαζύγιο κακαλύτης στη ψυχή του παιδιού.
- 5.- Επιπτώσεις διαζυγίου στα παιδιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

- 1.- Μορφή διαζυγίου κατά το οποίο απουσιάζει ο πατέρας από την οικογένεια.
- 2.- Παρουσία και ρόλος του πατέρα στην οικογένεια.
- 3.- Το διαζύγιο σαν αιτία απομάκρυνσης του πατέρα από την οικογένεια.
- 4.- Συμπεριφορά της μητέρας οφειλόμενη στην απουσία του συζύγου - αντίκτυποι στο παιδί.
- 5.- Επιπτώσεις στα παιδιά από την απουσία του πατέρα.
- 6.- Ψυχολογικές επιπτώσεις από την απουσία του πατέρα,